

УДК 316.42+316.624+172]:321.01

Монографска
студија

Српска политичка мисао
број 2/2015.
год. 22. vol. 48.
стр. 9-53.

Ђорђе Стојановић

Институт за политичке студије, Београд

Живојин Ђурић

Институт за политичке студије, Београд

ОД ДРУШТВЕНЕ КОНТРОЛЕ ДО МОРАЛНЕ РЕГУЛАЦИЈЕ: РЕАРТИКУЛИСАЊЕ ДИСКУРСА МОРАЛНЕ ПАНИКЕ*

Сажетак

Овај рад се бави концептуалном генезом и трансформацијом појма моралне панике. Монографска студија критички пропитује развој појма од његове процесуалне варијанте, преко атрибуционе варијанте, до интегрисања са социологијом управљања или *governmentality* концептом. У том смислу, потенцира се становиште по коме је морална паника стандардни део/продужетак моралне регулације, резултат деловања како државе тако и друштвених покрета, те да јој је носећи циљ само-регулација на страни одређеног типа понашања.

Кључне речи: морална паника, морална регулација, *governmentality*, друштво ризика, друштвене девијације, „народни демони“, институције

УВОД

Паника (велика узнемиреност, пометеност појединца или мноштва људи, праћена неконтролисаним, изbezумљеним понашањем, изазвана великим страхом пред неком изненадном, непосред-

* Овај текст је настао као део рада у оквиру пројеката бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ном животном опасношћу, несрећом и сл.)¹⁾ представља превалентну психолошку перспективу или расположење карактеристично за постмодерну културу. Друштво потреба, то јест заједништво услед неимаштине или беде, је замењено друштвом ризика, то јест заједнишвом услед страха или стрепње,²⁾ а ово је метаморфозирало у друштво панике заједнишвом услед престрављености и катастрофичне екстатичности. Мишљења смо да се постмодерна култура може наративно или текстуално изједначити са културом панике. Постмодернистичка паника означава две ствари: (1) непостојање спољних стандарда јавног понашања, када социјално *per se* постаје транспарентно поље циничне моћи; и (2) разградњу унутрашњих темеља идентитета, када Ја метаморфозира у празни екран једне истрошене, али хипер-техничке, културе (наука и технологија постају језик моћи).³⁾ Надовезујући се на појмове „биополитике“ и „нормализујућег“ друштва Мишела Фукоа, Џеки Ор (*Jackie Orr*) предлаже концепт „психомоћи“: збира технологија моћи и техника знања развијених од стране нормализујућег друштва зарад регулисања психолошког живота, здравља и поремећаја појединаца и целокупне популације, која функционише преко психолошког мониторинга, мерења и дисциплиновања, „увођења“ реда у тешко управљиву психолошку област перцепције, осећања и меморије.⁴⁾ Перманентна мета психомоћи је психички живот панике, која заједно са својим колективним и индивидуалним варијантама отвара експерименталну зону, продужено стратегијско поље, у оквиру кога психомоћ развија емпиријски језик и скуп инструменталних техника за мерење и управљање са нивоима успаничености.

На најширој основи, култура (дискурс или наратив) панике, као симболички простор у коме конструисање страха не ствара панику, већ конструисање панике претходи страху, је концепт који обухвата и далеко „конвенционалнију“ идеју моралне панике. Идеја „моралне панике“, схваћена као трагање за објашњењем претераних, „драматичних“ реаговања на перципиране друштвене проблеме, за својих четрдесет година постојања (што је квалификује у ретке социолошке концепте који су издржали проверу вре-

1) Вујановић, М. et al. *Речник српског језика*. Матица српска, Нови Сад, 2007, стр. 910.

2) Види Бек, У. *Ризично друштво: у сусрет новој модерни*. Филип Вишњић, Београд 2001.

3) Kroker, A., Kroker, M. и Cook, D. *Panic Encyclopedia: The Definitive Guide to the Postmodern Scene*. New World Perspectives и Ctheory Books, Montreal, 2001, стр. 16.

4) Orr, J. *Panic Diaries: A Genealogy of Panic Disorder*. Duke University Press, 2006, стр. 11-12.

мена),⁵⁾ је извршила ванстандардни утицај не само на социологију, културологију, политикологију или криминологију, већ је постала и стандардни део свакидашњег медијског резоновања и вокабулара политичара, у смислу предвиђања и скалирања друштвених реакција. Класично или традиционално поимање моралне панике задира у саму срж просветитељски постављеног друштвеног поретка, њена појава је моћан инструмент у генерисању социјалних подела, као и што је „рафинирана реторика“ социјалног консензуса у вези дефинисања моралних граница, то јест друштвене контроле. Међутим, пост-модерна ревизија појма подразумева превазилажење когнитивних, бихевиоралних и нормативних критеријума и инкорпорирање нових концепата, попут горе споменутог друштва ризика или дискурса моралне регулације. Било како било, проблем свих проблема са идејом моралне панике не лежи у концепту *per se*, већ у начину како је прихваћен и некритички примењиван од стране генерација заинтересованих аутора (од научника, преко новинара, па до студената).⁶⁾ Претходном додајемо и радикалну оскудицу литературе и научних радова са темом моралне панике на српској научној сцени. Уважавајући претходно, овај рад покушава да осветли генезу самог концепта, да разјасни носеће проблеме, те да га критичке преиспита, до тачке његове интеграције са социологијом управљања и ризика.

1. КЛАСИЧНО-ТРАДИЦИОНАЛНО СХВАТАЊЕ МОРАЛНЕ ПАНИКЕ - „ПРВИ ТЕОРЕТСКИ КРУГ“

Формулисање појма „моралне панике“ се приписује Џоку Јангу (*Jock Young*), који се бавио феноменом појачавања, „надувавања“, девијантности у ситуацији када сензационалистичко медијско покривање девијантног понашања више повећава или интензификује него што смањује или редукује односну, медијски праћену, девијацију.⁷⁾ Морална паника подразумева процес масовне стигматизације и ширења наратива о настанку, инклинацијама и опо-

5) Види Giddens, A. „In Defence of Sociology.“ *New Statesman and Society*, 8(347), 1995, стр. 18-20.

6) Види Kidd-Hewitt, D. „Crime and the media: a criminological perspective“ у Kidd-Hewitt, D. и Osborne, R. (ур.) *Crime and the Media: A Post-Modern Spectacle*. Pluto, London, 1995, стр.1-24.

7) Young, J. *The Drugtakers: The Social Meaning of Drug Use*. MacGibbon and Kee, London, 1971. и

Young, J. “The role of the police as amplifiers of deviancy, negotiators of reality and translators of fantasy: some consequences of our present system of drug control as seen in Notting

нентима одређене девијантне групе и с протоком времена тежи ка интензификацији, да би затим неповратно згаснуо. Медији, дакле, могу да створе друштвене проблеме, да их представе са претеривањем, драматично и неочекивано, они могу изузетно брзо и ефикасно да „разбуктају“ јавно незадовољство и дизајнирају „моралну панику“ у вези одређеног типа девијације.⁸⁾ Идеја је да се морална паника понајпре везује за медије: током њеног трајања медијски ангажман, будући јавне страхове у вези неког друштвеног проблема, значајно доприноси и његовом конструисању. Такву поставку: ону по којој медијски ангажман може имати значајну улогу у стварању девијантног понашања можемо повезати са теоријом „етикетирања“ симболичких интеракциониста. Класични, ортодоксни социолошки поступак у елаборирању девијација тежи ка објашњењу тога шта девијација јесте, како јесте и шта је узрокује, док за симболичке интеракционисте девијације не може бити изједначена са неким чином: исто понашање може бити различито перципирано у зависности од времена и места одигравања.⁹⁾

Девијација, дакле, није интринсични квалитет неког акта, то јест понашања, она је придодати „релациони“ квалитет (оно што је девијација за једног, нормалност је за другог). Ерго, кључни проблем лежи у откривању субјекта који одлучује о ангажовању, употреби, стартовању или додељивању етикете девијантности. Они који се налазе на позицијама моћи пласирају своје дефиниције девијације као апсолутне стандарде нормалности и рангирају их доста високо у хијерархији кредибилитета, базираној на уверењима да они на врху знају најбоље и да њено непоштовање или нарушавање подрива установљени поредак (што је нечија позиција виша у морално-друштвеном поретку, то му је већи и кредибилитет).¹⁰⁾ Ти прописани „узуси социјалне нормалности“ се, са различитим степеном успеха, намећу нижим структуралним инстанцама преко механизма друштвене контроле (од масовних медија до кривичног система). Појединац чије је понашање етикетирано као девијантно може прихватити такав идентитет и понашати се на начин да афирмише етикету. Процес етикетирања амплификује односу

Hill.” у Cohen, S. (yp.) *Images of Deviance*, Penguin Books, Harmondsworth, 1971a, стр. 27–61.

8) Young, J. “The role of the police as amplifiers of deviancy, negotiators of reality and translators of fantasy: some consequences of our present system of drug control as seen in Notting Hill.” op. cit., стр. 37.

9) Critcher, C. “Moral Panic Analysis: Past, Present and Future.” *Sociology Compass*, 2(4), 2008, стр. 1128-1129.

10) Becker, H. S. „Whose Side Are We On?“ *Social Problems*, 14(3), 1967, стр. 242-246.

девијацију.¹¹⁾ Моралну панику, често иницирану преко алармирајућих медијских прича и ослабљену односном реакцијом законске регулативе и јавне политике, можемо, дакле, дефинишемо као епизоду преувеличавања или погрешног усмеравања јавне забринутости, као анксиозност, страх или срџбу у вези са перципираном опасношћу по друштвени поредак.

Бавећи се истраживањем панике повезане са употребом дроге на крају 60-тих година и почетку седамдесетих Џок Јанг ће доћи до следећих карактеристика моралне панике:¹²⁾ (1) морална паника није била усмерена ка употреби дрога *per se*, већ контра људи који су користили дрогу и разлога због којих је коришћена, она је заправо почивала на аверзији према хипи култури, према њеном високом степену хедонизма и индивидуалне експресивности, те противљењу вредностима рада и дисциплине; (2) морална паника је неодвојиво повезана са дубинским трансформацијама вредносног система и односа производње и потрошње у развијеним Западним друштвима, заменом света дисциплине и одложеног задовољења са оним који се фундира на ургентности и директности; (3) морално незадовољство и негодовање јавности и различите форме (суб)културе младих имају заједничке основне узроке; (4) масовни медији наративно („амбивалентно“) обједињују и стимулишуће и оспоравајуће моменте, увећавају проблем и, симултано, обезбеђују објашњења и исходе који служе за афирмацију консензуалне димензије или представе друштва; (5) медијска амплификација ствара спиралу јавног страха и револта, вршећи притисак на контролне агенције, попут полиције и судова, и креирајући измишљене таласе криминала; и (6) без обзира на то што ово појачавање девијације може имати исконструисане или имагинативне премисе, њене последице су стварне, понекад укључујући и пуну реализацију стереотипа. Морална паника, кроз процес индивидуализације, демонизације и стигматизације, јавно „проказује“ или идентификује појединце и групе који одбијају очекивано прихватање ново-кодираних понашања, симболички их профилише као ризик за друштво, те легитимизује њихову регулацију, контролу и друштвено искључивање.

11) „Амплификациона спирала девијације“ је појам који је увео Лесли Вилкинс (*Leslie Wilkins*). Види Wilkins, L. T. *Social Deviance: Social Policy, Action and Research*. Routledge, London, [1964] 2002.

12) Young, J. „Moral panic: Its Origins in Resistance, Ressentiment and the Translation of Fantasy into Reality.“ *British Journal of Criminology*, 49(1), 2009, стр. 5-6.

За Стенлија Коена (*Stanley Cohen*), периодична стања моралне панике су неизбежна одлика или својство сваког друштва.¹³⁾ Она подразумева изједначавање неког појединца, групе, констелације или епизоде са претњом по друштвене вредности и интересе, а њена природа је представљена путем масовних медија на стилизован и стереотипизиран начин. Морални предузимачи (заштитници, активисти, чувари или „тутори“) су оличени у уредницима, верским поглавима, политичарима и другим „исправно-мислећим“ фигурама јавне сфере, чије је мишљење оснажено са „анамнезама, дијагнозама и терапијама“ друштвено признатих, лиценцираних стручњака. Све то резултује одређеним начином реаговања, које доводи до нестајања, прикривања или погоршавања специфичне ситуације. Коенова поставка моралне панике није прерасла у неки секвенцијални модел, јер редослед може бити прекинут, измешан или реоријентисан. Битно је да таква поставка дефинише кључне агенте моралне панике и даје модел њене укупне путање, па се као таква може одредити као њен процесуални модел (види Дијаграм 1). Она отелотворује Коеново виђење круцијалних агената и динамике моралне панике, те њених узрока и последица.

По Коену, разликују се четири скупа агената есенцијалних за развој моралне панике: (1) масовни медији - који су врло важни у раној фази друштвене реакције, јер креирају и производе кодиране (обрађене или култивисане) представе о девијацији и девијантним актерима („новинарско нормирање); (2) „морални ауторитети“, „морални активисти“ или „морални предузетници“- представљају појединце или групе који се залажу за ерадикацију неморалног или претећег понашања (с посебним освртом на мотивацију и тактике), то јест представљају актере који покушавају да убеду друге у исправност неког партикуларног система вредности; (3) социјеталну културу контроле - подразумева институцијалну моћ, полицију и судове, те локалне и националне политичаре, који су сензибилизовани за „пласирање“ доказа о свеобухватности девијације, раширене од локалног ка националном нивоу (што обично резултује потенцирањем драконских контролних мера),¹⁴⁾ и (4) јавност или јавно мњење - у чије се име све претходно чини (овде је посебно интересантно како се према медијским представама

13) Cohen, S. *Folk Devils and Moral Panics: The creation of the Mods and Rockers*. Routledge, London, [1972] 2002, стр. 1.

14) Појам Едвина Лемерта (*Edwin Lemert*) који изражава укупну организовану реакцију на девијације и обухвата законе, процедуре, програме и организације што у име колективне помоћи рехабилитују, кажњавају или на неки други начин манипулишу са девијантима. Види Lemert, E. M. *Social Pathology: A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*. Literary Licensing, Whitefish, [1951] 2012,

Дијаграм 1. Процесуални модел амплификације девијације по Стенлију Коену (извор: Cohen, S. *Folk Devils and Moral Panics: The creation of the Mods and Rockers*. Routledge, London, [1972] 2002, стр. 226.)

може гајити амбивалентно стање прихватања и сумњичавости). Стартни моменат моралне панике је, заправо, епизода девијантног понашања, која се одређује као фаза иницијалне

девијације.¹⁵⁾ Носиоц(и) иницијалне девијације се позиционира(ју) као нарушитељ(и) или претња актуелном систему друштвених вредности, као „народни демони“. Свака морална паника мора имати своје „жртвено јагње“, своје „народне демоне“, она мора имати свој објект, мора бити у вези нечега. За Коена, то не значи да су „народни демони“ креирани путем моралне панике, да њихова егзистенција зависи од исте, они су, заправо, преобраћени у „народне демоне“ као неадекватно решење за проблем повезан са културним ограничењима и нејасноћама узрокованим друштвеним променама.

Фазу иницијалне девијације прати трипартитна фаза медијског инвенторијума. Први елемент је преувеличавање и дисторзија. Он подразумева „напумпавање“ или „надувавање“ озбиљности инцидента преко параметара попут броја актера, оних који учествују у насилном чину, те укупне штете и последица насиља. Истовремено, дисторзија (или извитоперење) обухвата сензационалистички и мелодраматски стил медијског извештавања. Други елемент подразумева предвиђање сталног погоршавања последица са иницијалном епизодом повезаних потоњих дешавања, као израза уочљиво негативног и „хистеричног“ медијског обрасца (у питању је предикција негативних последица социјалног нереаговања). Трећи елемент је симболизација или приписивање негативних конотација пресудним симболима, извученим из неутралног, „денотативног“ контекста (симболизација је свакако и нека врста симплификације). Она обухвата три трансформативна процеса престања неке речи, појма или термина у означитеља претње (медији инсталирају некога или нешто као „народне демоне“): (1) нека реч, појам или термин, постаје симбол делинквентног или девијантног статуса; (2) затим, стилске одреднице почињу да симболизују реч, појам или термин; и (3), на крају, сам стил постаје симбол статуса и емоција придодатих истом.¹⁶⁾

Поред медија који стварају колективну интерпретативну мапу неког догађаја постоје, као што је већ и напоменуто, и други релевантни актери: заступници друштвене контроле (попут полиције и судова) и морални активисти (са посебним акцентом на политичаре). Бавећи се начином како одређене слике постају чвршће устројена мишљења и ставови, Коен их изједначава са генерализованим системима веровања, појмом Нила Смелсера (*Neil Smel-*

15) Cohen, S. *Folk Devils and Moral Panics: The creation of the Mods and Rockers*. Routledge, London, [1972] 2002, стр. 21-46. (види и Thompson, K. *Moral Panics*, Routledge, London, 1998, стр. 31-36.)

16) Ibidem, стр. 37.

ser): когнитивним уверењима или делузијама пренешеним преко масовних медија и асимилираним у смислу предиспонираности публике.¹⁷⁾ Екстрахујући теме из медија и других јавних арена, реговања, у смислу мишљења о девијантним групама, могу бити класификована преко три категорије: (1) оријентације - емоционалних и интелектуалних становишта са којих се девијација вреднује; (2) слика - мишљења о природи девијаната и њиховог понашања (стадијум етикетања); и (3) каузалност - мишљење о узроцима понашања.

Друга група реговања се тиче онога што је учињено (или онога што се мисли да треба бити учињено) у вези девијаната, тежиште је стављено на систем друштвене културе и његову реакцију у смислу одређених представа о девијантној групи и, повратно, креирања представа које их значењски „препарирају“.¹⁸⁾ Она се, такође, разврстава у три категорије: (1) сензитизацију - покрива повећање прага осетљивости за неку медијски третирану тему, ради се о реинтерпретацији неутралних или двосмислених стимуланса као потенцијално или стварно девијантних (сензитизација је механизам инволвиран у амплификацију девијације); (2) социјеталну културу контроле - манифестује организовану реакцију кроз институционализоване норме и процедуре и обухвата три елемента: (2.1) дисперзивност која подразумева ширење ван подручја иницијалног девијантног понашања, инволвирање контролних репрезентаната (локалног, регионалног или националног ранга) поводом експесне епизоде, (2.2) ескалацију која обухвата појачавање регулативних мера зарад профилаксе од одређених типова девијантног понашања, доминатне теме су ретрибуција и застрашивање, а легитимизација почива на инвокацији представа о онима које треба заштити (старији људи, мајке и деца и сл.), (2.3) иновацију која представља не само проширење културе контроле у степену већ и у врстама, у оптицају је увођење нових метода и на нивоу имплементације и на нивоу садржаја (легитимизација је заснована на систему веровања); (3) експлоатацију - указује на неколико типова искоришћавања девијантности, на (3.1) социоекономску симбиозу криминалних и некриминалних група (где непосредно или посредно профитирају банкари, адвокати, корумпирани полицајци, судски службеници и судије), на (3.2) комерцијално искоришћавање (разни медицински третмани и куле, роба широке потрошње ба-

17) Ibidem, стр. 47-80. (види и Smelser, N. J. *Theory of Collective Behaviour*. The Free Press, New York, 1965, стр. 47-67.)

18) Ibidem, стр. 80-162. (види и Thompson, K. *Moral Panics*, Routledge, London, 1998, стр. 36-39.)

зирана одредницама групног стила и сл.), на (3.3) идеолошко искоришћавање, експлоататор је на добитку од осуде девијације и на губитку уколико се девијација покаже мање стварном или озбиљном (оно није карактеристично само за политичаре и моралне активисте, већ и за читав спектар група које могу да окористе симболичким конотацијама за оправдање својих позиција); те на (3.4) искоришћавање преступника као објекта забаве или подсмеха (овај тип инкорпорира и комерцијалне и идеолошке карактеристике).

Коен моралну панику третира као више или мање засебан морални процес. Поред тога што може бити израз јавне забринутости за нешто што траје довољно дуго, појединачне епизоде моралне панике се јављају као одговор на наизглед изненадне опасности. Мишљења сам да се код Коена, ипак, ради на медијском грађењу које претпоставља неко „непропитујуће“ постојање девијације, девијација претходи медијском претеривању. Најшире постављено то значи да девијација јесте, без обзира колико нешто јесте заиста девијантно или увеличано девијантно. Претпоставља се један модернистички конструисани „ноуменолошки свет“ у мери према ономе што је друштвено девијантно, он је инстанца за мерење друштвене девијантности, то је свет који је базиран на критичкој димензији бинома „добро-лоше“, где је добро ексклузивно власништво интерпретатора. Девијација је фиксирана, па тек онда културно обрађена. Коеновски схваћена морална паника резултује променама закона или његовим оснаживањем, она је исто онолико ритуалистичка колико и ефективна, те настаје да би испунила функцију реафирмисања моралних вредности друштва. Као што је већ речено, таква морална паника је ендемична, јер друштво стално продукује преступнике које потом осуђује (и једно и друго сагласно генуинитетним културним референцама).

Под окриљем надалеко познатог Центра за проучавање културе Бирмигенског универзитета, Стјуарт Хол (*Stuart Hall*), Чес Кричер (*Chas Critcher*), Тони Џеферсон (*Tony Jefferson*), Џон Кларк (*John Clarke*) и Брајан Робертс (*Brian Roberts*) сматрају да када је званична реакција на особу, групу или серију догађаја диспропорционална стварној опасности, када „експерти“ (полицијски званичници, судије, тужиоци, политичари и уредници) виде унисоно претњу и реагују идентично по питању мере, дијагнозе, прогнозе и решења, када медијско извештавање униформно потенцира изненадност, драматичност и новум више него што то је саобразно „неутралној“ реалистичкој процени, онда се може говорити о моралној паници.¹⁹⁾ Медијска производња новости или вести се бази-

19) Hall, S. et al. *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*. Macmillan, London, 1978, стр. 16.

ра на институционалним информацијама и професионалним захтевима за непристрасношћу и објективношћу, који у комбинацији чине да медији буду отворени за системски структуриран приступ оних на моћним и привилегованим институционалним позицијама. Њихова мишљења о „горућим“, најконтроверзнијим темама постају дефинишућа, због, у односу на већину становништва, подразумевањем приступа тачнијим и специјализованијим информацијама о појединим темама (медији стога верно и непристрасно симболички репродукују постојећу структуру моћи у институционалном поретку друштва). У том смислу, они са структуралним статусом моћних и привилегованих постају примарни одређивачи или тумачи (*primary definers*) теме, док медији имају статус секундарног одређивача или тумача (*secondary definers*). Медији, дакле, нису једноставно креатори или конспиративни преносиоци идеологије владајуће класе, њихов структурирани однос према моћи им додељује важну али секундарну улогу у репродукцији дефиниција оних који имају повлашћени приступ медијима као акредитовани или официјелни извори.²⁰⁾

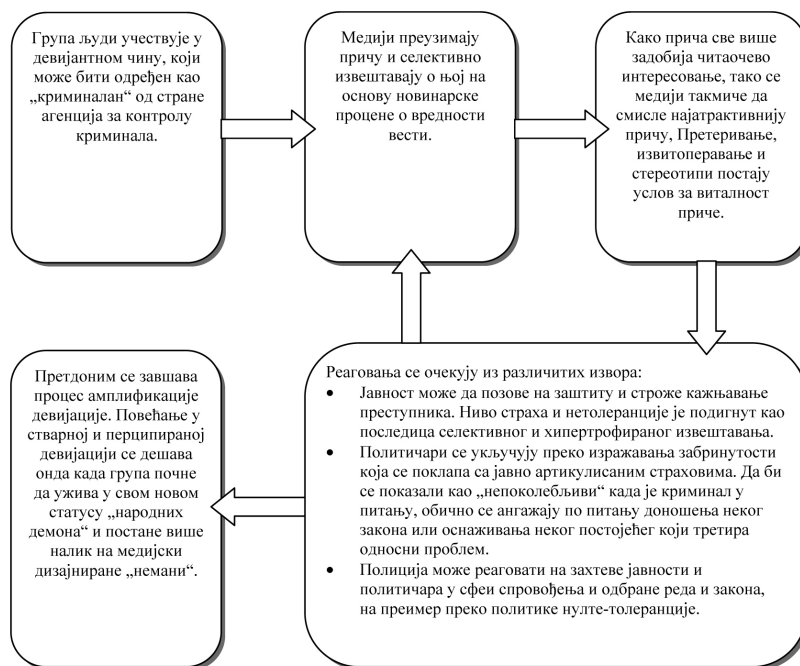
На овом месту је важно направити дистинкцију између амплификативне спирале девијације и спирале значења. Под амплификационом спиралом девијације (види Дијаграм 2), предметом интересовања Јанга и Коена, схватамо морални дискурс продукован од стране различитих ауторитативних инстанци, дизајнера мишљења и моралних активиста, који колективно осуђују перципиране преступнике као извор моралног урушавања и некохерентности, формирајући тако ланчану реакцију јавности, политичара, судства и полиције (сваки нови ниво подразумева и даљу ескалацију девијације). Хол и остали се баве спиралом значења.²¹⁾ Док амплификациона спирала сугерише да свака реакција, под одређеним условима, повећава девијантност, дотле је спирала значења само-амплификујући низ унутар подручја означавања: активност или догађај који су објект означавања постају интензивнији, више опаснији, унутар смера самог означавања. Спирала значења има следеће елементе:²²⁾ (1) идентификацију специфичне теме забринутости; (2) идентификацију субверзивне (девијантске) мањине; (3) конвергенцију или експлицитно или имплицитно повезивање те специфичне (проблематичне) теме, преко етикетирања, са другим проблемима; (4) симболичко регистровање прагова или граница друштвене толеранције, који кад се пређу воде као појачавању опасности; (5) предвиђање тежих времена, уколико изостане

20) Ibidem, стр. 58-59.

21) Ibidem, стр. 223-227.

22) Ibidem, стр. 225-226.

адекватна акција; и (6) позивање на „одлучније и чвршће кораке“. Конвергенција и прагови или границе представљају ескалациони механизам спирале, њихова заједничка употреба у идеолошком означавању друштвених конфликта имају интринсичну функцију интензификације.

Дијаграм 2. Амплифкативна спирала девијације по Ивон Џукс (извор: Jewkes, Y. *Media and Crime*. SAGE, London, 2004, стр 70.)

Ова поставка изједначава Коенов процесуални модел са марксистичком критиком лажне свести.²³⁾ Морална паника се елаборира као одговор на конјунктурну кризу капитализма, као скретање пажње на измишљене и препознате друштвене опасности, па, услед тога, она не манифестује повремене „кумулативне ексеесе“ јавне забринутости и страховања, већ појаву која заправо има конзервирајућу димензију у односу на трајно присутну историјску кризу. Она је у функцији идеолошке свести, њен облик преко кога мањина задобија подршку за све присилније мере државе и подастире легитимност за више него уобичајену контролу. Таква

23) Krinsky, C. „Introduction: The Moral Panic Concept.“ у Krinsky, C. (ур.) *The Ashgate Research Companion to Moral Panics*. Ashgate Publishing Limited, Farnham, 2013, стр. 5-7.; види и Garaland, D. „On the concept of moral panic.“ *Crime, Media, Culture*, 4(1), 2008, стр. 15-16.

теоретска опсервација се, како је приказано, не бави само амплификацијом, то јест интензификацијом и екстензификацијом, неке девијације, већ и мултипликовањем њеног значења. Мање опасне активности бивају идентификоване као симптоми или увод у назглед слична али много деструктивнија понашања, нешто што је било социјално толерисано „метаморфозира“ у нешто далеко више проблематичније и опасније. Морална паника, мада се често чини краткотрајним и пролазним феноменом, током времена може креирати друштвене поделе и довести до редистрибуције друштвених статуса, као и до грађења инфраструктуре регулације и контроле, која ће опстати доста дуже у односу на иницијалну епизоду.

Док се Коен бави разумевањем како нека интересна група стигне до тога да етикетира као девијантну неку вулнерабилну социјалну групу и како претеривања и гласине, ширени преко превасходно сензационалистичког медијског покривања, заврше у неочекиваној и несмераној кулминацији - моралној паници, за Хола и остале, нагласимо још једном, далеко од било какве непредвидљивости и случајности, морална паника представља инструмент који користи владајућа елита да би мистификовала и редефинисала дубље кризе капитализма.²⁴⁾ Она у овом другом случају бива стратегија коју, преко манипулације медијима, владајућа елита користи зарад „финог уштивавања“ хегемоније, медијима који, повратно, репродукују структуре и односе доминације, доприносећи обликовању друштвене субјективности. Користећи, дакле, концепт хегемоније и „здравог разума“ Антонија Грамшија (*Antonio Gramsci*),²⁵⁾ ова група аутора држи да медији изражавају и обнављају ставове моћних, задржавајући релативну аутономију, те представљају претходницу конструкционистичке концептуалне позиције, која реалност не узима као дату, већ као нешто што је произведено преко делања појединаца и група и њиховог интерпретативног профилисања онога што свет јесте и како функционише. На крају, подвучимо да се, код Коена имплицитно, а код Хола и осталих експлицитно, нека специфична група девијаната „квалификује“ за статус „народног демона“ понајвише зато што располаже са карактеристикама који је чине погодном за друштвено пројектовање осећања кривице и амбиваленције.

Саобразне традиционално-класичној артикулацији модела („коеновској варијанти“), као пет дефинишућих одлика моралне панике могу да се идентификују:²⁶⁾ (1) иницијација (појава) морал-

24) Hier, S. P. „Raves, Risks and the Ecstasy Panic: A Case Study in the Subversive Nature of Moral Regulation.“ *The Canadian Journal of Sociology/Cahiers canadiens de sociologie*, 27(1), 2002, стр. 35.

25) Види Gramsci, A. *Prison Notebooks*. International Publishers, New York, 1971.

26) Jewkes, Y. *Media and Crime*. SAGE, London, 2004, стр. 67.

не панике на начин да се разумно обичан догађај путем масовних медија презентује као посебно дешавање; (2) медијско активирање „ампликативне спирале девијације“ ангажовањем моралног дискурса колективно установљеног од стране новинара и разних других ауторитета, креатора јавног мњења и ставова, те моралних активиста, који прогресивно демонизују и дискредитују селектоване преступнике као извор моралне корозије и друштвене дезинтеграције, са пратећим акцелерираним губитком кредибилитета; (3) функција појашњавања моралних граница односног друштва кроз стварања консензуса и забринутости; (4) настанак моралне панике током периода рапидних друштвених промена, те лоцирање и изоштравање ширих друштвених страхова повезаних са ризиком; (5) фокусираност на младе људе који представљају метафору будућности и чије се понашање доживљава као „лакмус папир“ за здравље или болест друштва.

Традиционално-класични модел се, по Ивон Џукс (*Yvonne Jewkes*), може изложити свеобухватној и дубинској критици, детектовањем нејасних и дискутабилних места и на нивоу дефинисања, и на нивоу терминологије, и на нивоу саме примене.²⁷⁾ У том смислу, евидентан је не мали број недоречености и нејасноћа када су у питању одређујуће особености моралне панике. Тако, „народни демони“ нису нужно повезани са вулнерабилним и тенденциозно, на нефер начин, „оцрњеним“ појединцима и групама (на пример, педофили), ампликативни процес није нужно повезан са убрзаним губитком угледа, те је, консеквентно, ригидан и детерминистички (што доводи до често упрошћеног схватања девијације). Иако се морална паника везује за ефемерна догађања која ишчиле за пар недеља или један месец, неки предмети забринутости могу трајати значајно дуже (на пример, проблеми у подручју малолетничке делинквенције већ око стотину година). Осим тога, етиолошкој димензији девијација је ретко кад поклоњено онолико пажње колико то учињено девијантном деловању или понашању. Морална паника артикулише моралне формуле или морални лимесе прихватаљивог понашања, маригинализујући, осуђујући и кажњавајући оне који имају другојачију моралну рачуницу, она се недовољно или уопште не бави разлозима који доводе до нове „моралне математике“, те гура у „други план“ друштвене расцепе и конфликте који генеришу девијантност и политичко неслагање.²⁸⁾

Надаље, није ретка појава, да морална паника не садржи или има јако мало „моралне супстанце“, те да се сам појам често кори-

27) Ibidem, стр. 75-85.

28) Види и Muncie, J. „The Construction and Deconstruction of Crime.“ у Muncie, J. и McLoughlin, E. (ур.) *The Problem of Crime*. SAGE и Open University Press, London, 1996, стр. 5-64.

сти за указивање на било који облик широко распрострањене забринутости. Економска позиција девијантних група инволвираних у моралну панику се не мора нужно тумачити маргинализујућим статусом, нити је њихово понашање увек повезано са досадом (чмотињом) и/или финансијским потешкоћама (оно може бити повезано и са напредовањем неког друштва). Такође, када се анализира персуазивна омнипотенција медија, из угла традиционалном матрицом претпостављеног консензуса о одређеним питањима, крајње је проблематично третирати публику као лаковерну и наивну, више склону посредованом знању него директном искуству, те неспособном за ваљану процену манипулативних гестова политичара. Насупрот томе, није усамљена појава да они који указују на неку моралну појаву буду инвертовани у „народне демоне“. *Summa summarum*, усредсређеност на медије, а пренебрегавање девијантног понашања, на симптоме или знаке, а не на узроке и дуготрајне последице, указује на површне (рекли би, „агнозијске“) анализе кримена и девијација, на често забашуривање чињенице да девијанти нису неки *malum in se* „други“ него део „нас“ и од „нас“ створени, да у медијском експлатисању моралне панике уместо „правих“ вести преовлађују сензационализам и забава најнижег ранга.

2. ТРАНСФОРМИСАЊЕ СХВАТАЊА МОРАЛНЕ ПАНИКЕ- „ДРУГИ ТЕОРЕТСКИ КРУГ“

Концепција моралне панике Ериха Гуда (*Erich Goode*) и Нахмана Бен-Јехуде (*Nachman Ben-Yehuda*) припада конструкционистичкој традицији у приступу социјалним проблемима.²⁹⁾ Они предлажу пет носећих елемената, критеријума или атрибута моралне панике.³⁰⁾ За разлику од Коеновог апострофирања друштвеног и културног развоја догађања током времена (који чине амплификациони „вортекс“ или спиралу моралне панике), оваква, сигнификантно другачија, структурална поставка се, због тога што су

29) Goode, E. и Ben-Yehuda, N. *Moral panics: the social construction of deviance*, Wiley-Blackwell, Oxford, 2009. Начелно можемо говорити о две струје у конструкционистичком третману социјалних проблема. Са једне стране, „строги“ или стриктни конструкционисти сматрају да је објективно постојање друштвених проблема несазнатљиво, те да се може изучавати само процес њиховог конструисања или дефинисања. Са друге стране, умерени или „контекстуална“ струја, којој припадају Гуд и Бен-Јехуда, држи да се може анализирати и процес конструисања и реалност проблема који се конструираше. Види више у Goode, E. и Ben-Yehuda, N. „Moral panics: Culture, Politics, and Social Construction.“ *Annual Review of Sociology*, 20(3), 1994, стр. 151-154.

30) Goode, E. и Ben-Yehuda, N. *Moral panics: the social construction of deviance*, op. cit., стр. 37-43.

атрибути дефинишуће карактеристике, означава као (проверљиви) атрибуциони модел моралне панике.³¹⁾ Истини за вољу, сами аутори свој рад третирају као разраду, надопуну Коенове концептуализације, а не као оповргавање и истискивање процесуалног модела. Ради се о (види Дијаграм 3): (1) забринутости; (2) непријатељству; (3) консензусу; (4) несразмерности; и (5) несталности. Прво, да би говорили о моралној паници прво морамо регистровати повишени ниво забринутости у вези понашања одређене групе, које утиче на једну или више друштвених области. Забринутост треба да је измерљива или манифестна на конкретан начин, у смислу истраживања јавног мњења, медијске пажње, предлога закона, привођења и затварања, те деловања друштвених покрета. Мада се јавна забринутост не може увек изједначити са страхом, за оне који их осећају, и једно и друго стање представљају разумно реаговање на нешто што се држи за реалну и палпабилну претњу.

Друго, припадници групе чије се понашање доживљава као штетно или претеће по питању вредности, интереса, чак и саме егзистенције целог друштва или његовог значајног дела, се означавају као непријатељи. Не ради се само о стању, појави или понашању, већ о недвосмислено препознатљивој групи која је одговорна за претњу. Са једне стране је, дакле, добри, угледни, пристојни, одмерени, честити народ - „ми“, а са друге стране је непожељни, делинквентски, аутсајдерски, криминални, подземни, озлоглашени народ - „они“. Тако постављена бифуркација, у овој моралном надигравању добра и зла, подразумева стереотипизирање, фабриковање „народних демона“ или народних хероја. Треће, да би се могло говорити о моралној паници потребно је да постоји нека минимална, релевантна и довољно раширена сагласност, не нужно у друштву као целини већ и у довољно великим и снажним деловима јавности, који не морају бити статистичка већина односног друштва, али морају бити способни да „амортизују“ или „уштопују“ супротстављање властитим карактеризацијама о постојању стварне, сериозне и понашањем припадника „грешне“ групе узроковане опасности. Иако се „преломна тачка“ моралне панике не може прецизно одредити, уколико је број појединаца „захваћених паником“ нереалан и уколико постоје интензификована осећања и уверења код „раштрканих“ појединаца, онда морална паника као социолошки феномен не постоји. Ерго, морална паника може бити групно или регионално профилисана, те увек има и своју опонентску

31) Critcher, C. "Moral Panic Analysis: Past, Present and Future." op. cit., стр. 1131-1134. и Klocke, B. V. и Muschert, G. W. „A Hybrid Model of Moral Panics: Synthesizing the Theory and Practice of Moral Panic Research.“ *Sociology Compass*, 4(5), 2010, стр. 298.

страну, која може бити слаба и неорганизована, то јест снажна и сложна.

Четврто, разумевање појма моралне панике подразумева јавну забринутост утемељену на осећају („антиципацији“) да број носитеља проказаног понашања, заједно са проблемима које плашира и стањем које креира, те интензитет саме опасности надилазе стварно стање ствари - егзагерација је интегрални део моралне панике. У складу са тим, у перцепцији и лоцирању моралне панике, схваћене на овај начин, нека мера или износ објективне штете мора бити узет у разматрање. Неки критичари³²⁾ су на становишту да квалитет „паничности“ не може постојати, јер се не може утврдити сериозност објективне претње у односу на коју се мери субјективна забринутост (субјективно увек тендира ка екстрему, што објективну димензију доводи у простор недопустиве произвољности), несразмерност тако постаје празан, бесмислен појам. Гуд и Бен-Јехуда се томе оштро супротстављају.³³⁾ Они верују како се неке одлике опасности и штете могу мерити у односу на или на супрот тврдњама пласираним у моралној паници, те да су у одређеним периодима снажне емоционалности то намеће као нужност. Ради се о претпоставци да је свет реалан, да га можемо сазнати преко наших чула, да је већа вероватноћа да ће неки искази о догађајима у друштвеној стварности бити истинити компарирани са неким другим опсервацијама, те да нас конкретни докази воде ка одређеним закључцима о материјално стварном свету. Све у свему, морална паника почива на диспропорционалности, само преко емпиријске природе дате претње, без обзира на немогућност њеног дефинитивног и апсолутног сазнавања, можемо утврдити степен несразмерности, то јест констатовати присуство моралне панике.

Пето, морална паника је обележена волатилитетом. Мада може бити латентна у дужем временском периоду или се појављивати периодично, несталност моралне панике се манифестује њеном како изненадним избијањем, „шикљањем или ерупцијом“, тако и изненадним опадањем, „гашењем или пулверзацијом“. Неке моралне панике постану рутинизирани или институционализоване (преко организација друштвених покрета, доношења закона, ојачавања актуелних пракси или неформалних норми или пракси за кажњавање преступника), а неке ишчиле а да законска, културна, морална или друштвена подлога друштва остане такоређи нетакнута. Без обзира на квалитет утицаја, ниво непријатељства створен током

32) Waddington, P. A. J. „Mugging as a Moral Panic: A Question of Proportion.“ *The British Journal of Sociology*, 37(2), 1986, стр. 257.

33) Goode, E. и Ben-Yehuda, N. *Moral panics: the social construction of deviance*, op. cit., стр. 40-41.

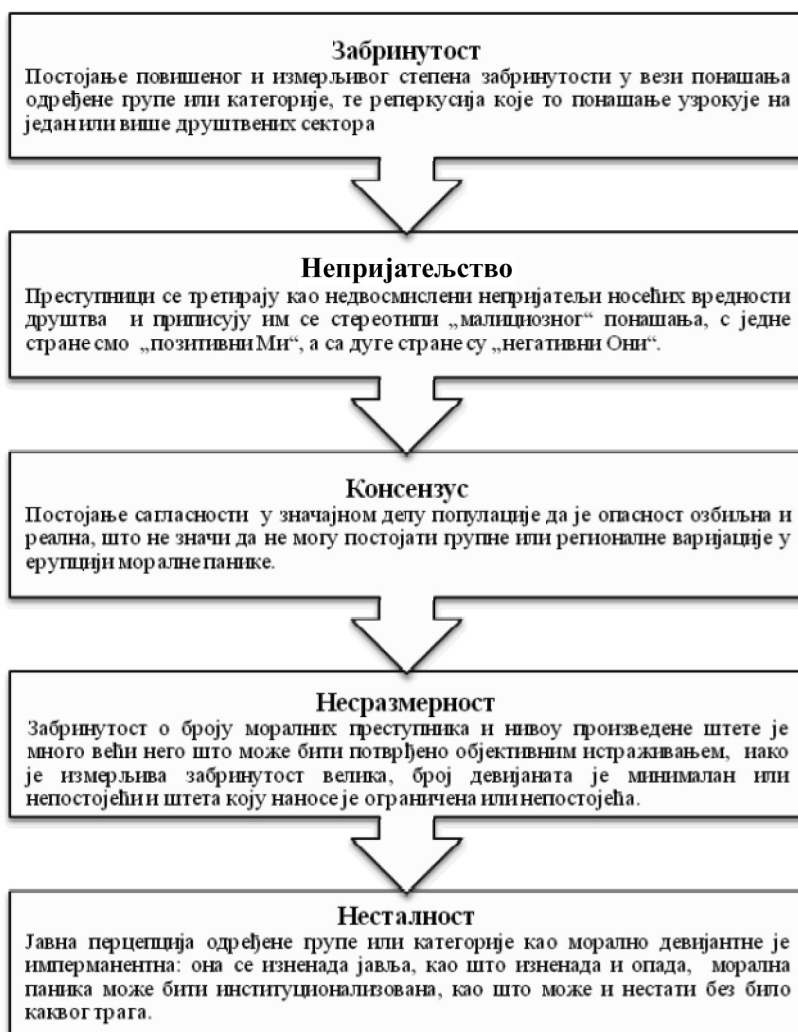
моралне панике, схваћене као облика колективног понашања, временски је ограничен. Имперманентност и ефемерност моралне панике никако не значи да је свака морална паника структурални и историјски новум (другим речима, исти тип моралне панике може се јавити и у даљој и у ближој прошлости).

Рекапитулирајмо, да би нешто било обухваћено феноменом моралне панике, за Гуда и Бен-Јехуду, осим испуњавања критеријума несразмерности, мора да се констатује и присуство „народног демона“. За разлику од тога, неки мислиоци, као Шелдон Ангар (*Sheldon Ungar*), о коме ће касније бити више речи, сматрају да се социологија треба бавити шире постављеним, информним претњама (попут нуклеарне енергије, глобалног загревања, свињског или птичијег грипа итд.).³⁴ Исто тако: (1) уколико није заједничка другима, „абундантна“ лична забринутост није морална паника; (2) страх који је друштвена константа се не може квалификовати као морална паника; те (3) морална паника није повезана са неком кроз моралну или идеолошку призму преломљеном адекватношћу или неадекватношћу (потпуно је ирелевантно да ли имамо или немамо разумевања за неку забринутост).

Подједнако, ако не и више, утицајна као горе изнета анализа својстава моралне панике је Гудова и Бен-Јехудина таксономија теоретских перспектива настанка моралне панике.³⁵ У том смислу они разликују три еволутивна модела: (1) масовни (*grassroots*) модел; (2) елитистички модел, и (3) модел интересних група. Масовни модел моралну панику смешта у арену најопштије јавности, забринутост о специфичној претњи је екстензивна, и као таква само се „прелива“ на друге друштвене нивое (медије, политичаре, политичке активистичке групе и спровођење закона). Примарно је, дакле, да за настанак моралне панике није потребна нека посебна групна или секторска интенција и ангажман, забринутост настаје спонтано, иако ће за њену јавну експресију можда бити потребне активација, акцелерација, асистенција и дириговање. Политичари не могу да исфабрикују неку забринутост, уколико иста није латентна, уколико нема „јавни гамет“. Нуклеус оваквог теоретског становишта је да избијање моралне панике зависи од социјално најшире постављених и „вертикалних“ (дубинских) ставова и уверења да одређена појава представља претњу или атак на вредности, сигурност и сам опстанак друштва.

34) *Ibidem*, стр. 42-43.

35) Goode, E. и Ben-Yehuda, N. *Moral panics: the social construction of deviance*, op. cit., стр. 54-71. и Goode, E. и Ben-Yehuda, N. „Moral panics: Culture, Politics, and Social Construction.“ op. cit., стр. 159-167.

Дијаграм 3. Индикатори моралне панике по Ериху Гуду и Нахману Бен-Јехуди

Елитистичка теоретско становиште полази од претпоставке да они који се налазе на власти, владајућа класа, стварају, планирају, усклађују и диригују моралном паником, да малобројни али најмоћнији и најбогатији припадници неког друштва свесно предузимају активности зарад продуковања и одржавања бриге, страха и панике јавности у вези са проблемима који уопштено не фунгирају

као екстремно штетни за друштво као целину. Активности које се предузимају померају фокус са „правих“ друштвених проблема, чије пласирање и разрешење може да доведе у питање интересе или доминантну позицију елите. У том смислу, владајућа елита: (1) окупира контролне позиције у медијима; (2) одређује тип закона које легислативна тела формулишу и доносе; (3) надгледа управљачку апаратуру за спровођење закона; (4) пресудно утиче на јавно мњење; и (5) управља ресурсима и питањима битним за функционисање акционих група и друштвених покрета.³⁶⁾ Као најчешћи теоретски приступ моралној паници означава се интересно-групни ракурс. Већина анализа тога ранга, указује на то да дизајнирање и одржавање моралне панике потиче са мезо нивоа моћи и статусне хијерархије.³⁷⁾ Интереси тога стратума су често супротни или небитни за елитни друштвено-управљачки слој.

Интересне групе (професионалне организације, религијске групе, делови медија итд.) могу да имају аутономну улогу у генерисању и презервацији моралне панике, без нужног елитног „утицаја“ на садржајну, оријентациону или временску димензију панике. Када, пак, на плану моралности, овај теоретски угао компарирамо са масовном варијантом, њихов однос не мора бити антагонистички као у случају са елитном поставком. Наиме, једном преусмерена пажња на специфични проблем од стране неке интересне групе може, својом релевантношћу, прожети широке фрагменте друштва, који ће га присвојити и прилагодити својим властитим потребама или сврхама. За ово теоретско гледиште је важна дистинкција на „инсајдерске“ интересне групе, етаблиране лобије или етаблиране групе за притисак и на „аутсајдерске“ интересне групе или друштвене покрете.³⁸⁾ Прве имају директан приступ креаторима политика, легислаторима и политичарима, као и трајну и неометану акцесију медијима. Друштвени покрети нису инкорпорирани у политичке и медијске институционалне мреже, па стога имају четири начина за привлачење чланова, прибављање ресурса и реализацију циљева: (1) насиље; (2) протесте и демонстрације; (3) привлачење медијске пажње; и (4) директни апели јавности. Све у свему, друштвени покрети се могу означити као манифестација моралне панике, као средство преко кога се паника изражава.

36) Goode, E. и Ben-Yehuda, N. *Moral panics: the social construction of deviance*, op. cit., стр. 62. и Goode, E. и Ben-Yehuda, N. „Moral panics: Culture, Politics, and Social Construction.“ op. cit., стр. 164.

37) Goode, E. и Ben-Yehuda, N. *Moral panics: the social construction of deviance*, op. cit., стр. 67-69. и Goode, E. и Ben-Yehuda, N. „Moral panics: Culture, Politics, and Social Construction.“ op. cit., стр. 165-166.

38) Goode, E. и Ben-Yehuda, N. *Moral panics: the social construction of deviance*, op. cit., стр. 143-148.

Поредећи феномен моралне панике са концептом „институционализације харизме“ Макса Вебера, Гуд и Бен-Јехуда долазе до следећих закључака.³⁹⁾ Морална паника, као што је то већ сугерисано, може да „ишчили“ или нестане без икаквог формалног трага, али може и да буде рутинизирана или институционализована у релативно трајне организационе структуре. Она дакле може по утицају бити у сфери неформалног или у сфери ставова, али када је институционализована резултује легислационом активношћу, оснивањем владиних агенција, активистичким групама, лобијима, нормативним метаморфозама, променама у понашању, постојаним друштвеним покретима итд. У том случају, јасно је да је у оптицају генерисање друштвених промена, али њен ефекат може да буде и „форсирање“ друштвене стабилности. Морална паника представља (1) скуп различитих догађаја који не пролазе кроз унапред дате фазе, те (2) може бити општа, регионална или локална, то јест (3) ефемерна и дуготрајна. Када је дуготрајна, може манифестовати временски ограничени део много дуже социјалне забринутости. Експлозија неке моралне панике вуче за собом реafirмисање моралних универзума и учвршћивање моралних граница, што је компатибилно са, да се послужимо концептуалним вокабуларом Емила Диркема, јачањем колективне друштвене свести. Бавећи се атрибутима моралне панике и теоретским приступима у њеном елаборирању, Гуд и Бен-Јехуда су пре понудили инструменте за испитивање њених узрока, структура и ефеката него што су понудили систем за класификовање у оквиру кога би било које дато догађање могло бити позиционирано или смештено.

Констатујући да је концепт моралне панике често коришћен од стране британских социолога, а пренебрегаван од стране америчких колега због недостатка прецизних индикатора, што је исправљено Гудовом и Бен-Јехудином концептуализацијом, Џефри Виктор (*Jeffrey Victor*) моралну панику дефинише као форму колективног понашања обележену са изненадним повећањем степена забринутости и неслагања у значајном делу друштва, ради се о збирној реакцији на широко распрострањена уверења о „ново-перципираној“ опасности од стране моралних девијаната или преступника.⁴⁰⁾ Потврђујући како је детектована опасност често претерана, „дупло експонирана“, потенцијално и непостојећа, констатује како морална паника отвара простор за настајање друштвених покрета који теже анулирању претећих девијаната, те за

39) Ibidem, стр. 246-250.; види и Stojanović, Dj. „Charismatic Dimension of Political Leadership: the Case of Serbia.“ *Serbian Political Thought*, 9(1), 2014, стр. 19-47.

40) Victor, J. S. „Moral Panics and the Social Construction of Deviant Behavior: A Theory and Application to the Case of Ritual Child Abuse.“ *Sociological Perspectives*, 41(3), 1998, стр. 542-543.

„моралне ратове“ и политичку борбу поводом ангажовање закона у смислу њиховог сузбијања. Таква конјункција може продуковати драматична реаговања, попут панике базиране на гласинама,⁴¹⁾ немира или етничких погрома, али њихову мотивациону подлогу не треба тражити у емоцијама већ у уверењима. Све у свему, супстрат моралне панике представља реакција значајног дела друштва на друштвено конструисану претњу од стране моралних девијаната, док најјучљивији понашање током њеног трајања представља комуникација захтева, оптужби и гласина.

Брајан Клок (*Brian Klocke*) и Глен Мушерт (*Glenn Muschert*) су, базирајући се на Коеновом процесуалном моделу и атрибуционом моделу Гуда и Бен-Јехуде, креирали хибридни модел моралне панике, који истражује друштвене услове и интерактивне процесе пре, током и после моралне панике, са посебним акцентом на медије као нексусом за јавни дискурс моралне панике.⁴²⁾ Хибридни модел стреми ка објашњењу неодређености и непостојаности савременог феномена моралне панике и капацитета отпора „народних демона“, са уважавањем диспропорционалности друштвене и институционалне моћи. Модел такође признаје способност идеолошких и дискурзивних образаца и структура да култивишу будуће моралне панике, те да имају дуготрајне културне и институционалне исходе. Овде ћемо направити дистинкцију између идеологије и дискурса која ће бити важна за даље излагање.⁴³⁾ Концепт идеологије је, дакле, важан за она истраживања која су оријентисана на разоткривање начина путем кога облици свесности утичу на начин на који људи постају свесни властитих конфликтних интереса и борбе у вези истих, идеологија имплицира постојање везе између интереса и облика свести (тежишно место такве поставке је констатација да су интереси препознатљиви у форми која је различита од форме у којој су ти интереси доживљени). Концепт дискурса је, опет, оријентисан на услове ангажмана у друштвеним односима преко апострофирања чињенице да се сви друштвени односи живе, те да се разумеју од стране партиципаната кроз специфичне лингвистичке или семиотичке механизме који организују њихово

41) Гласинама изазвану панику можемо да схватимо као колективни стрес изазван веровањем у приче о тренутно претећим околностима, она може бити идентификована преко широко присутног понашања испровоцираног страхом. Види више у Victor, J. S. *Satanic panic: the creation of a contemporary legend*. Open Court Publishing Company, Chicago, 1993.

42) Klocke, B. V. и Muschert, G. W. „A Hybrid Model of Moral Panics: Synthesizing the Theory and Practice of Moral Panic Research.“ оп. cit., стр. 295-309.

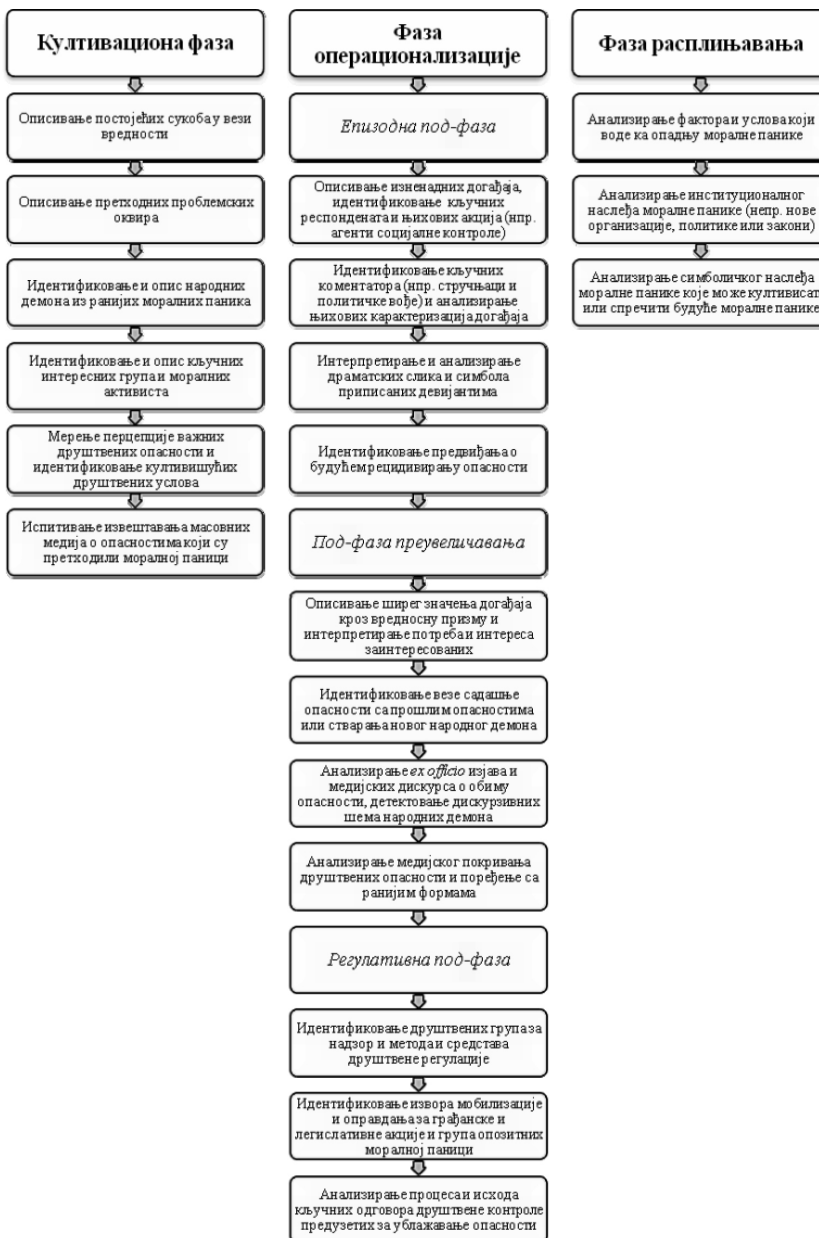
43) Purvis, T. и Hunt, A. „Discourse, Ideology, Discourse, Ideology, Discourse, Ideology...“ *The British Journal of Sociology*, 44(3), 1993, стр. 476.

мишљење, разумевање и искуство (он је самоосвешћено неутралан или скептичан према томе да ли је дискурс као облик егзистенције повезан са елементима који су изван дискурзивног садржаја проживљеног искуства, што је случај, рецимо, са интересом).

Хибридни модел моралне панике обухвата:⁴⁴⁾ (1) култивацију - појаву услова, актера и дискурса који чине вероватнијим раст моралне панике; (2) операционализацију - процесе који функционирају током трајања моралне панике; и (3) расплињавање - повлачење моралне панике из подручја јавне пажње и заинтересованости. Култивација обухвата: (1) сукоб између различитих и компетитивних моралних универзума и/или корените и изненадне друштвене промене; (2) економске или политичке кризе; и (3) медијску пажњу и јавну забринутост о односним друштвеним проблемима. Операционализација се састоји из: (1) епизоде - покривености шокантних догађаја или серије догађаја који се идентификују као опасност или проблем и подразумевају (1.1) дисторзију, претеривање у опису догађаја и девијаната, (1.2) предикцију, предвиђање будуће девијантности и (1.3) симболизацију, драматичне слике и симболе придодате проблематичном понашању; (2) преувеличавање - период пуне пажње и пролонгираног медијског извештавања усмерених на узроке и консеквенце опасности, представљених преласком са медијске инвентаризације неког дешавања на вредностима прожето креирање активности у смислу (2.1) морализације, идентификације „народних демона“ и разлога њихове опасности по друштвени поредак, те типизације њиховог понашања као манифестације опасности које утеловљују, (2.2) официјелизације, повећања укључености полиције, експерата и званичних представника, моралних активиста и политички лидера преко медијског ангажмана (интервјуа, саопштења, изјава и сл.), (2.3) амплификације, медијске фокусираности на повећани ниво јавне забринутости (потврђене анкетама, писмима уредницима, протестима, веб страницама, блогovima итд.); и (3) регулација - прокламовање рестриктивних и ригидних мера друштвене контроле преко медија, често праћених различитим нивоима отпора, а зарад одвраћања, елиминисања или управљања претњама преко (3.1) надзора, позива на спровођење закона, то јест апела владиним званичницима и јавности да повећају степен опрезности и пријаве сумњиво понашање, (3.2) мобилизације, ангажовања финансијских и људских ресурса, од стране заступника друштвене контроле и акционих група, зарад предузимања легислативних и грађанских мера, те мера за спровођења

44) Klocke, B. V. и Muschert, G. W. „A Hybrid Model of Moral Panics: Synthesizing the Theory and Practice of Moral Panic Research.“, *op. cit.*, стр. 300-305.

закон у циљу супротстављања новој претњи (ово подразумева и мобилизацију опонентских група супротстављених сатанизацији „народних демона“), (3.3) институционализације, имплементације нових управљачких или извршних структура, стварања организација друштвених покрета или опонентских организација, реализације нових закона или оштријих казни (уколико су опонентске групе успешне у критици моралне панике, процес институционализације ће бити заустављен). Расплињавање инкорпорира: (1) нормализацију - успостављање нове хегемоније; (2) трансформацију - паника резултује у друштвеној, идеолошкој и/или институционалној промени било у смислу подршке моралној регулацији или супротстављању истој; (3) дисолуција - морална паника је оспорена или раскринкана, инкриминисано понашање јењава или се јавља други оптерећујући друштвени проблем; и (4) рециркулација - аспекти моралне панике се репродукују или реманифестују у дискурсу или друштвеној динамици нове моралне панике или метаморфозирају у сталну карактеристику нових друштвених норми или ширих дискурса друштвених ризика и моралне регулације. Аутори хибридног модела моралне панике предлажу и његову истраживачку примену (види Дијаграм 4).

Дијаграм 4. Предлог за истраживање моралне панике Брајана Клока и Глена Мушерта

3. ОД МОРАЛНЕ ПАНИКЕ ДО МОРАЛНЕ РЕГУЛАЦИЈЕ - „ТРЕЋИ ПОСТ ТЕОРЕТСКИ КРУГ“

Анђела Мек Роби (*Angela McRobbie*) и Сара Торнтон (*Sarah Thornton*) сматрају да уколико концепт моралне панике „рачуна“ на даљу истраживачку привлачност, мора да буде ревидиран у смеру друштвених и културних промена изазваних радикалним трансформацијама медијског простора.⁴⁵⁾ Масовни медији окупирају централну културну позицију и бивају екстра фрагментирани, становишта која обухватају и којима су намењени су многобројна и различита, често диспаратна. Уколико је морална паника некад и била схваћена као несмерани исход новинарске праксе, сада је постала њен циљ - стандард у презентовању дневних догађања. Оно што је некад био релативно кохерентан простор теоретских опција оријентисаних на појмове диспропорционалности и друштвене контроле превалентно у односу на таблоидну штампу, метаморфозирало је у препознатљиву, на моменте гротескну, новинарску реторику сензационализма. Коментаришући рад Џока Јанга и Стенлија Коена, Мек Роби указује на промоцију моралних заштитника у ранг моћних конзервативних идеолога и трансформацију релативно тривијалних догађаја и пракси, без обзира на интеракционистичке експланаторне фундаменте, у простор за испољавање доминантних група преко пласирања низа ригидних санкција, од појачаног полицијског надзора до легислације и кажњавања.⁴⁶⁾ Данас, политичари моралну панику користе зарад оркестрације консензуса, пословни кругови зарад промовисања продаје на специфичним тржиштима (са, више или мање, дефинисаним циљним групама), а медији да би неко дешавање учинили вредним или довољним за објављивање или преношење. Једном речи, морална паника се конструише на дневној основи.⁴⁷⁾

Било како било, не треба заборавити да нуклеус моралне панике представља инсталирање страха у људе, које треба да резултује „окретањем главе“ од „замршености“ и видљивих друштвених проблема свакидашњег живота, те или повлачењем у „ментални карантин“, осећање беспомоћности, политичке немоћи и парализованости, или прихватањем „хо-рук система“, става да нешто

45) McRobbie, A. и Thornton, S. L. „Rethinking ‘Moral Panic’ for Multi-Mediated Social Worlds.“ *The British Journal of Sociology*, 46(4), 1995, стр. 559-574. и McRobbie, A. *Postmodernism and Popular Culture*. Routledge, London, 1994, стр. 192-212.

46) McRobbie, A. *Postmodernism and Popular Culture*. Routledge, London, 1994, стр. 199.

47) McRobbie, A. и Thornton, S. L. „Rethinking ‘Moral Panic’ for Multi-Mediated Social Worlds.“ *op. cit.*, стр. 560. и McRobbie, A. *Postmodernism and Popular Culture*. *op. cit.*, стр. 192, 196.

свакако мора бити учињено. Она често бива и моћна емотивна стратегија за дисциплиновање младих преко застрашивања њихових родитеља.⁴⁸⁾ Коначно, морална паника покушава да одржи представу о породичном животу која је све више неизводљива и неодржива, као и сплет односа између мушкарца и жене, потонуо у корените и, наизглед, неповратне промене. Све то у стицају доноси читав спектар френетичних паника чија поента више није друштвена контрола, већ страх од тога да се буде ван контроле.

Када говоримо о мултипликовању учесника и њихових гледишта у настајању моралне панике, односно о могућности „народних демона“ да медијски пласирају властито мишљење, треба, дакле, водити рачуна о две ствари.⁴⁹⁾ Са једне стране, постоји значајан пораст интересних група или група за притисак које су способне да „астрономски“ брзо одговоре на потенцијалну медијску сатанизацију, те да обезбеде контра информације и експертизе. Таква констелација чини да се медији, на линији својих дужности, доживљавају као уносиоци равнотеже у извештавање, те да „народни демони“, могу да узврате на стигматизујућу медијску кампању. Пролиферација група тога типа и њихових медијских умећа има значајан утицај на развој политичке културе. Са друге стране, долази до експанзије, диверзификације и разграњавања самих медија. Они више нису дистанцирану у односу на друштво, већ представљају област унутар које се друштвено перманентно дефинише и редефинише или, постмодернистички радикално исказано, медији јесу друштво.

Инклинирање ка наративима панике не служи само за друштвену контролу по себи, већ додатно поприма облик шаблонизованих маркетиншких стратегија, које су, између осталог, усмерене и на популацију младих делинквената. То је довело до тога да на словне стране таблоида почну да бивају самоиспуњујућа предсказања, која из социолошког ракурса могу да се тумаче као амплификација девијације, али у дискурсу младих функционирају као процес путем кога се „сцена“ претвара у „покрет“ - не долази само до „медијске ауксезе“ девијантног понашања, већ и стилских одредница који прате инкриминисано понашање (музике, одеће, фризура итд.). „Народни демони“, су друштвено маригинализовани или субјекти ризика који су, за разлику од Коеновог друштва, у савременој социјалној варијанти више оснажени или оспособљени за анти-демонизујућу контра-активност (томе једним делом доприноси експоненцијално увећана, конзументски, то јест циљним групама, „дисциплинована“ и битно доступнија медијска мрежа). Судбина

48) McRobbie, A. *Postmodernism and Popular Culture*. op. cit., стр. 193.

49) *Ibidem*, стр. 195-196.

моралне панике, дакле, зависи од способности „народних демона“ за инстант реаговање у високо диференцираној јавној сфери.

По Мек Роби и Тортн, са диверзификацијом на масовне, специјализоване и микро медије (попут летака, фанзинова, пиратских радио станица, интернет портала, блогова итд.) однос између медијског извештавања, „народних демона“ и друштвене контроле добија на комплексности у односу на традиционални пандан. Како је већ више пута акцентирано, „народни демони“ више нису пасивизовани, они, чак, могу створити и властите медије, а специјализовани и микро медији могу покушати иницирати властите моралне панике. Једном речи, ми живимо у мулти-медијалном друштву, свету ултра-умножених и децентрализованих медија. И мада се може устврдити да је модерни комуникативни систем хијерархизован и контролисан од стране неколицине, остаје чињеница и да је порозан, да отвара простор за опозицију и оспоравања.⁵⁰⁾ Модерна граница разграничења између добра и зла, „нас“ и „њих“ постала је замагљена и нејасна, у мулти-медијалном свету дефинисање „других“ или девијаната је постало доста замршено и компликовано. Моралне панике данас нису сличне „класичном“ моделу, више су „амортизоване“ и изложене компететивним наративима карактеристичним за различите секторе друштва. Фрагментирани медији генеришу фрагментиране моралне панике.

Савремени модел моралне панике у односу на традиционалну варијанту има неколико дистинктивних карактеристика.⁵¹⁾ Као прво, анулирана је кристално јасна дивергенција између света медија и света друштвене реалности - медији су несумњива компонента реалности. Гледање телевизије, читање папирних или електронских новина никако не значи телепортовање у неку другу недруштвену реалност. Могло би се рећи да не постоји нека чиста реалност ван света репрезентације, стварност нам се показује преко језика, комуникације и слика - друштвена значења су нужно репрезентације и селекције.⁵²⁾ На тој линији, када социолози или политиколози детектују бифуркацију, дељење на стварне проблеме и оне спектакуларистичке, преувеличане или „безразложно“ исфорсиране проблеме, и игри је ништа друго до репрезентација, скуп значења повезан са оним што они виде као стварне проблеме. Друга ствар се тиче чињенице да је осетљива равнотежа односа између медија, агената друштвене контроле, „народних демона“

50) McRobbie, A. „Folk Devils Fight Back.“ *New Left Review*, 1/203, 1994а, стр. 110.

51) McRobbie, A. *Postmodernism and Popular Culture*. op. cit., стр. 211-212.

52) Види Стојановић, Ђ. „Трактат о постмодернизму, друштву и политици: Quaecumque ab X dicta essent, commentitia esse.“ *Српска политичка мисао*, 41(3), 2013, стр. 11-56.

и моралних „тутора“ уступила место значајно компликованијом и више фрагментираном скупу веза. Такође, ваља напоменути, да је „анахрона“, јасно дефинисана и „без остатка“ палпабилна, морална паника замењена софистициранијим и вишезначнијим формама јавног представљања друштвених и политичких проблема. Наративи моралне панике, рецимо условно, екстраховани из конзервативних политичких кругова, данас морају узети у обзир далеко шири и јачи опозициони фронт, те разуђеније, немонолитне медије, који су задати амбијентални, јавно спецификовани, оквир своје „конструктивистичке експресије“ обележили детронизацијом моралних заштитника.

Summa summarum, Мек Роби и Тортн идентификују следеће одлике моралне панике касне или високе модерности: (1) фреквентност - морална паника је постала значајно учесталија у односу на своје рано испољавање; (2) рефлексивност - појам моралне панике је постао стандардна одредница јавног вокабулара, тако да је за политичаре, новинаре и предузетнике постало уобичајено да покушавају са њеним активирањем; (3) дифицилност - без обзира на то што су остале преоптерећене усмереношћу на моралне квалитете, друштвене правилности и утврђивање онога што је дозвољено и онога што је неприхватљиво, рецентне моралне панике су обележене компликованијим одређењем расцепа између „нормалног“ и „девијантног“, па се, мање или више, налазе у процесу сталног оспоравања; и (4) репетитивност - моралне панике се често могу иницирати „бумеранг ефектом“, ретроспективно пропитивање одређеног вредносног сета, може резултовати њеним поновним „распламсавањем“. Мек Роби и Тортн су, бавећи се анализом друштвене реакције на активности креатора захтева или „оптужби“ и процеса друштвене контроле, дошли до закључка да је Коенова концептуализација друштва и друштвене реакције предвидљива, монолитна и функционална, док Хол и други прецењују детерминизам хегемоније запостављајући значај супротстављајућих дискурса, наратива опозиције и фрагментације публице. Друштвене реакције не само да су неизбежне у тим моделима, већ модели подразумевају да морална паника реafirмише моралне границе монолитног друштвеног поретка.

Кенет Томпсон (*Kenneth Thompson*) држи да је смањена аналитичка заинтересованост за феномен моралне панике 80-тих година прошлог века, са једне стране, продукт политике која обележава тај период и, са друге стране, последица ограничења самог концепта.⁵³⁾ Наиме, истраживачи су се усредсредили на економску политику и идеологију Нове деснице, која је подразумевала економску

53) Thompson, K. *Moral Panics*, Routledge, London, 1998, стр. 133-134.

дерегулацију испраћену са културном и моралном ре-регулацијом. За потенцирање узрочне повезаности између економске и друштвене сфере, идеја моралне панике није била толико интересантна јер се бавила епизодним и изолованим догађајима колективног понашања, симптомима уместо каузама: политичко-економским развојем и његовим односом према идеолошким трендовима. Овоме треба додати и незаинтересованост оних истраживача који су, за разлику од претпостављеног раздвајања између „репрезентације“ и „стварности“, то јест подвргавања „репрезентације“ узусима „реалног“, лоцираног у самој замисли моралне панике, сматрали да закони, економија, јавна политика и друштвени идентитети заједнички чине свеобухватни „репрезентациони систем“. Поновно буђење заинтересованости за феномен моралне панике током 90-тих година је објашњавано следећим трансформацијама:⁵⁴⁾ (1) скупом структуралних промена, (2) скупом промена на нивоу комуникационих технологија; и (3) скупом културних промена (повећањем „мултикултурализма“ у најширем могућем смислу, фрагментацијом култура и сукобима повезаним са идентитетима, животним стилевима и моралом).

Имајући претходно на уму, јавила се потреба да се морална паника реконцептуализује у складу са носећим тематима политиколошке, социолошке и културне теорије, посебно са теоријом ризичног друштва, дискурзивном анализом и моралном регулацијом. Прецизније, редефинисање моралне панике је усмерена ка њеном третману попут „најзаоштреније“ инстанце дискурса ризика у процесу моралне регулације.⁵⁵⁾ Пре него што се вратимо моралној регулацији, напоменимо да концептуализација моралне панике, по Шелдону Ангару, који се ослања на рад Урлиха Бека,⁵⁶⁾ није применљива на ризично друштво суочено са катастрофама стварног живота, то јест кризама ризичног друштва. Док морална паника обухвата „питања валенце“, разматрање различитих циљева по питању неког понашања, па се једна опција презентује као супериорнија у односу на другу, дотле ризично друштво нема потпуно јасно профилисану моралну компоненту, те се природа проблема и најефикаснији одговор на њега далеко теже одређују. Фокус моралне панике су појединци, групе или понашања, док се ризично друштво центрира око корпорација и влада. У том смислу, Унгар

54) Ibidem, стр. 134.

55) Critcher, C. „Widening the Focus: Moral Panics as Moral Regulation.“ *British Journal of Criminology*, 49(1), 2009, стр. 17.

56) Бек, У. *Ризично друштво: у сусрет новој модерни*. Филип Вишњић, Београд 2001.

сматра да морална паника не захтева несразмерну реакцију на перципирани друштвени проблем.

Филип Кориган (*Philip Corrigan*) и Дерек Сејр (*Derek Sayer*), у покушају да отклоне неке недостатке марксистичког елаборирања не-економских аспеката буржујског друштва (фаворизујући одређене диркемовске тезе), под моралном регулацијом подразумевају пројект нормализовања или чињења природним („натурализације“) онтолошких и епистемолошких премиса неког партикуларног и историјски датог облика друштвеног поретка, она је коекстензивна са државном формацијом (државни облици су увек подстакнути и легитимизовани одређеним моралним етосом).⁵⁷⁾ Ерго, ракурс моралне регулације је концептуална позиција преко које се може проценити како нека влада установљује и реализује регулаторну пропулзију. Напомињемо, иако не негира ваљаност повезаности између државног деловања и класних интереса, по перспективи моралне регулације такве регулаторне активности не могу бити третиране као директно класни чин, због тога што је узрочна веза слаба и тешко установљива. Државне активности, облици, рутине и ритуали, компонују и регулишу друштвене идентитете, у крајњој инстанци - нашу субјективност. Овде се не ради о томе да је држава регулатор јавног морала, већ да је диркемовски позиционирани орган друштвеног мишљења и моралне дисциплине.⁵⁸⁾ Зато што постаје прави начин понашања и бивања за неку личност специфичног пола, класе, доба или националности, снага морала овде лежи у освешћењу онога шта јесмо.

Морални код, дакле, није ствар за јавно показивање и примењивање, он пенетрира и помаже конституисању индивидуалног идентитета у његовим најинтимнијим облицима. Оно што држава заправо чини са различитим степеном само-освешћености јесте да ремоделира грађанина као субјекта и тиме креира нови субјективитет. Ерго, револуционарне трансформације, су не само ствар властништва и моћи, већ и изналажења нових начина одношења, нових социјалних идентитета: новог моралног поретка, новог типа цивилизације и другачије социјализације.⁵⁹⁾ Мичел Дин (*Mitchell Dean*) према оваквој позицији има неколико концептуалних отклона. Са

57) Corrigan, P. и Sayer, D. *The Great Arch: English State Formation as Cultural Revolution*. Blackwell, Oxford, 1985, стр. 4-5.; види и Critcher, C. „Widening the Focus: Moral Panics as Moral Regulation.“ *op. cit.*, стр. 17-34.

58) Durkheim, E. *Professional Ethics and Civic Morals*. Routledge, London, [1904] 1992, стр. 72.

59) Corrigan, P. и Sayer, D. *The Great Arch: English State Formation as Cultural Revolution*. *op. cit.*, 1985, стр. 207.

једне стране, Кориғанова и Сејерова поставка почива на разликовању материјалног искуства и културне репрезентације, а сугестија је да искуство не може постојати ван начина репрезентовања и интернализовања. Са друге стране, долази до прецењивања улоге државе и потцењивања вандржавних агенција. Идеја је да се већи део моралне регулације одвија ван државних институција, у плуралној, немонолитној (саморегулишућој и самоформирујућој) сфери организација цивилног друштва. У том смислу, предлог је да се идеја моралне регулације замени *governmentality* концептом Мишела Фукоа.⁶⁰⁾ Одбијајући овакав вид аналитичке искључивости, Ален Хант (*Allan Hunt*) ће покушати да амалгамира ове две идеје.⁶¹⁾

Хант покушава да развије концептуални оквира за проучавање моралне регулације и друштвених покрета који је заговарају или творе. У том смислу, проучавање моралне регулације као неизбежне праксе управљања или владања подразумева усредсређеност пажње на друштвено деловање које покушава утицати на понашање људи, пројекти моралне регулације обухватају праксе где неки друштвени агенти, на моралној основи, проблематизују неке аспекте понашања, вредности или културе других и теже да им наметну моралну регулацију, они заправо забрањују или проscribeју нека понашања, вредности или културе.⁶²⁾ Ово подразумева и на моралној основи засновано идеализовање неких аспеката понашања, вредности и култура, те настојање њиховог прописивања или прескрибовања. Разумевање моралне регулације као прескрипције и прескрипције је одређује као дистинктивну форму дискурзивне и политичке праксе, као моралну политику. Морална регулација, дакле, подразумева развијање профилисаних моралних дискурса који граде морализујући субјект и објект или мету који делује у

60) Неологизам *governmentality*, настао спајањем појмова управљати или владати (*govern*) и начина мишљења (*mentality*), указује на то да није могуће проучавати технологије моћи без анализе политичке рационалности која им се налази у основи. Придајући му најшире могуће значење, од управљања државом, преко управљања породицом, до самоконтроле, Фуко констатује блиску повезаност између облика моћи и процеса субјективизације. Видљива је усредсређеност на питања „управљања управљањем“, у распону од „управљања собом“ до „управљања другима“. Анализа политичке моћи на нивоу *governmentality* концепта се бави питањима која се тичу онога што је власт одређеног типа желела да се деси, у односу на начин дефинисања неког проблема, одређивања зацртаних циљева и преко селектованих стратегија и техника. Види више Lemke, Т. „Foucault, Governmentality and Critique“, 2000, стр. 1-17. Рад презентован на *Rethinking Marxism Conference*, University of Amherst, 21. 09.-24. 09. Доступно на: <http://www.thomaslemkeweb.de/publikationen/Foucault,%20Governmentality,%20and%20Critique%20IV-2.pdf> [приступљено 05. 05. 2015] и Rose, N. *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge University Press, Cambridge, 1999, стр. 15-61.

61) Hunt, A. *Governing Morals: A Social History of Moral Regulation*. Cambridge University Press, Cambridge, 1994.; види и види и Critcher, С. „Widening the Focus: Moral Panics as Moral Regulation.“ *op. cit.*, стр. 17-34.

62) *Ibidem*, стр. IX, 4, 6.

складу са морализујућим праксама. Морални дискурси и морализујуће праксе могу бити негативни (проскриптивни) или позитивни (прескриптивни). *Governmentality* концепт је конвергентан са идејом моралне регулације и Хант под њим подразумева, са једне стране, оне дискурсе и праксе путем којих се нешто разматра исправним и погодним објектом управљања или владања и, са друге стране, средства владања или управљања ангажована кроз сет, мање или више, рационализованих програма, стратегија, тактика и техника оријентисаних на утицање на поступке других.⁶³ При томе, утицање или деловање на друге обухвата све облике спољних активности - контролу, ограничења и присилу, које су усмерене ка стимулацији и иницирању само-управљања.

Да би презентовао елементе моралне регулације, Хант наводи пример васпитања деце, које никада није техничко питање, већ, мање или више, укључује моралну компоненту одговорности за владање деце:⁶⁴ (1) морализовани субјект (родитељи); (2) морализовани објект или циљ (деца); (3) знање (неформално или експертско); (4) дискурс унутар кога је знање дато као нормативни садржај (нпр. контрола онога што деца гледају на телевизији); (5) скуп пракси (нпр. похађање школе); и (6) „штета“ која ће бити избегнута или превазиђена (нпр. неадекватно социјализовано дете). Морална димензија није интринсични квалитет регулаторне мете, јер не постоји скуп проблема који су нужно морални проблеми: морална димензија је резултат повезаности субјекта, објекта, знања, дискурса, пракси и њихових пројектованих социјалних конвенци. Постављено шире, пројекти моралне регулације обухватају следеће компоненте: (1) кључне агенте, врло често се ради о специфичним друштвеним покретима; (2) њихове специфичне мете, уобичајено одређени људи и/или места која окупирају; (3) пројект „ангажује“ тактике и технике, укључујући пропаганду, агитовање за промене и, понекад, директно деловање; (4) изражавање дискурса преко властите пропаганде и далекосежних активности самог покрета; и (5) политичког контекста обележеног склапањем савеза и потенцијалним отпором. За разлику од индивидуалних друштвених покрета, пројекти моралне регулације имају највише изгледа да успеју уколико се могу формулисати као савези иначе различитих интереса.

Морални дискурси врло често повезују морализујући субјекте и објекте са неким морализујућим праксама на начин да им се припише нека друштвена штета, која ће постојати све до оно-

63) Ibidem, стр. 185.

64) Ibidem, стр. 7.

га момента док субјекти, објекти и праксе не буду регулисани⁶⁵⁾. Морална регулација је „испуњена“ пре „морализацијом“ него „моралношћу“, па је стога релациона, утврђујући неки генерализовани осећај погрешности неког понашања, навике или склоности. Слично нужности напуштања модела, терминологије и претпоставки друштвене контроле, услед реификације друштва и негирања људског слободног делања, по Ханту, треба напустити и концепт моралне панике и то због: (1) негативне нормативне процене, јер представа панике подразумева одговоре на неки друштвени проблем који су у најбољем случају претерани, а у најгорој варијанти потпуно ирационални; (2) склоности теоретичара моралне панике конспиративним теоријама функционисања државе и/или медија; и (3) дефинисања свих моралних кампања као интринсично конзервативних. Пројекти моралне регулације или савези имају три могућа извора, са различитим степеном утицаја у зависности од времена и простора: (1) одозго, од стране државе, (2) од стране средње(их) класе(а), и (3) одоздо, од стране народних осећања.

Средња класа се може одредити као централна зона процеса моралне регулације, а њен „окидач“ представља страх изазван осећајем кризе. Та „узбуњеност“ средње класе ће се појачати и манифестовати преко друштвених покрета сваки пут кад се буде чинило да се морални поредак урушава - или цео или у неким тачкама, где неки посебни друштвени страх служи да би потакао низ питања и савеза различитих друштвених снага. При томе, да би остварили адекватан утицај, друштвени покрети морају бити способни за активирање дискурзивне формације која се може означити као „комбинаторни капацитет“.⁶⁶⁾ Ради се о формулисању „амалгама“ или комбинације елемената, која успева да, по једном питању, у једном простору и времену, „легурише“ или повеже велики број различитих концептуалних трајекторија морализаторских дискурса, наратива и перцепција. По Ханту, друштвени покрети су манифестација „анксиозности слободе“ која је карактеристична за либералне облике власти, јер велике урбанизоване месе „захтевају“ механизме, различите од традиционалних, зарад артикулисања заједничких вредносних и унификујућих наратива. У том смислу, најважнији је генерализовање и ширење механизма само-ограничавања или само-дисциплиновања. Повећана освешћеност друштвених разлика омета државне легислативне напоре у продуковању јавне сфере способне за оснаживање моралног поретка који је неопходни пред-

65) Ibidem, стр. 8.

66) Ibidem, стр. 214-215.

услов друштвеног поретке, па државни „морално-регулаторски“ пројекти прво морају створити осећај „узбуне“ и опасности.

По Шону Хиру (*Sean Hier*), „коеновски“ концепт моралне панике је некритички коришћен у социолошким анализама које су се односиле на идеологију, то јест на општи скуп идеја доста „натегнуто“ третираних као темељ за различите форме колективног понашања.⁶⁷⁾ Ангажовањем некритичке поставке идеологије, знатан део теоријског промишљања моралне панике се реферирао на медије, морална паника је истовремено била сет идеја и облик друштвеног делања „угнеждених“ у више генерализовано стање страха или узбуне. И док у практичном смислу људско међуделовање може бити симултано поимано као израз и уверења и деловања, постоји релевантна аналитичка диференцијација између онога што људи мисле и онога што чине. Ерго, може се говорити о аналитичкој дистинкцији између онога што се појављује у медијима и онога што људи држе за чињенично или „стварно“. Супротно томе, гро теоретске елаборације медијске панике поред некритичког амалгамирања медијског дискурса и друштвене перцепције, није успео пропитати ни однос друштвене перцепције и колективног делања. Коментаришући горе изнету Викторову поставку моралне панике, Хир идентификује два релевантна проблема у њеној „прокласичној“ концептуализацији. Као прво, констатација да морална паника, схваћена као колективни облик понашања, претпоставља идеолошку формацију која обухвата значајан део становништва је амбигвитетно формулисана, остаје нејасно када морална паника представља облик колективног делања. У недостатку очигледних доказа јавног ангажмана, истраживачи се окрећу медијској покривености и законодавним активностима као сурогату за регистровање дисперзивности јавне забринутости. Други проблем, се односи на потешкоће које настају спајањем продукције и репродукције значења са важношћу мобилизације колективних облика понашања на некритички начин, експанаторни значај је смештен на функције или сврхе, а не на садржај дискурса моралне панике.

Хир је кренуо са дефинисањем моралне панике као форме моралне регулације, а завршио са напорима да покаже како се нестабилни морализујући дискурси, као продужетак морализације у свакодневном животу, преносе кроз конфигурацију притужби и ризика у оквиру неолиберализма. Како је горе приказано, он кри-

67) Hier, S. P. „Conceptualizing Moral Panic through a Moral Economy of Harm.” *Critical Sociology*, 28(3), 2002a, стр. 313.; види и Hier, S. P. „Thinking Beyond Moral Panic: Risk, Responsibility, and the Politics of Moralization.” *Theoretical Criminology*, 12(2), 2008, стр. 173–190.; и Critcher, C. „Widening the Focus: Moral Panics as Moral Regulation.” *op. cit.*, стр. 17–34.

тикује истраживачко истраживање на медијском покривању као битном делу студирања моралне панике, зато што пренебрегава анализирање активности власти или оних који истичу или формулишу одређење захтеве и димензија јавних осећања. Анализирање моралне панике се и даље базира на когнитивним, бихевиоралним и нормативним мерама јаза између стварности проблема и његове репрезентације, оно готово у потпуности зависи од способности да демонстрира несразмерност реакције, односно њену претераност, у односу на праву опасност. Као последица се јавља ускраћеност за поуздане показатеље шта конституише стварни ниво забринутости, анксиозности или опасности. Оно што је још и горе, морална паника се третира пре као посебна или ванредна, а не уобичајена или ординарна, активност, те као важан задатак намеће - изналажење карике која повезује моралну панику са више рутинским процесима моралне регулације, то јест обезбеђење теоретских оруђа за објашњење динамике пре стандардизоване него атипичне нестабилности морализације у свакидашњем животу.

За Хира, пројект моралне регулације зависи и од идентитета оних који настоје да регулишу, и од идентитета оних који „треба“ да буду регулисани, пројекат моралног регулисања захтева етичке само-формације и регулатора и регулисаних.⁶⁸⁾ Оно што је још морално важније, морализујући дискурси немају неки „петрификовани“, стабилни или „једном за свагда дати“ садржај, морализација се може показати у небројено много облика. Морална паника и морална регулација имају две заједничке карактеристике: (1) свака подразумева групу људи која хоће да утиче на понашање других; и (2) у оквиру сваке, регулатори потврђују своје идентитете чак и кад покушавају оспорити туђи идентитет.⁶⁹⁾ Она има и две битне разлике у односу на моралну регулацију: (1) морална паника не подразумева „реформаторску“ менталитетску трансформацију моралног девијанта, она је, за разлику од моралне регулације, кратка и усмерена на ограничавање деловања, а не на етичку димензију, неког специфичног „народног демона“; и (2) она јасније, него што је то случај са моралном регулацијом, изражава диференцијацију између невиних жртава и „грешних“, кривих починилаца.

Може се рећи да је у оптицају позивање на моралну економију штете или неправде: идеју да је неко повређен деловањем неког другог. Морална паника представља специфично испољавање моралне регулације, при чему се процеси и праксе конституи-

68) Hier, S. P. „Conceptualizing Moral Panic through a Moral Economy of Harm.” op. cit., стр. 328.

69) Critcher, C. „Widening the Focus: Moral Panics as Moral Regulation.” op. cit., стр. 22-23.

ња инклузивне заједнице пресецају са разнородним управљачким аранжманима зарад ограничавања деловања Другог у интересу ојачавања идентитета инклузивне заједнице.⁷⁰⁾ Преко дискурзивне артикулације на Нас и Њих, морална паника фунгира као политичка технологија насупрот дискурзивне конструкције апарата сигурности и превалентно је окренута ка ургентном начину регулативне интервенције. Морална регулација зависи од дијалектичког процеса субјектификације, дуготрајног процеса „усмерене морализације“, карактерног преображаја регулисаних и афирмације идентитета регулатора, то јест интернализовања регулаторских моралних кодова понашања од стране регулисаних. Морална паника се, опет, може разумети на два опречна начина: (1) као реакција на западање процеса субјективикације Другог у стање кризе или неуспеха, и (2) као реакција на немогућност субјектификације Другог.⁷¹⁾

Ерго, морална паника представља привремену напуклину у рутинском одвијању процеса моралне регулације, морална паника ће „прокључати“ онда када морална регулација западне у стање дефектности или дисторзије, што ће довести до инстант регулаторне интервенције. Она представља несталну локалну манифестацију нечега што се може означити као глобални пројекат моралне регулације, она се јавља у форми периодичних криза и сломова на нивоу моралног управљања, те зависи од способности да различите дискурзивне формације приписују узроке и одговорност истим народним демонима, који отелотворују генералније поимање или стање друштвене, то јест моралне, штете. Док се Хант бави тиме како савременом морализација као свакодневна појава функционише преко ангажовања ризика и штетовања (односно повређивања или шкодљивости), дотле је Хир фокусиран на несталност или нестабилност морализације (под „ударима“ моралне панике) и на њено функционисање као заједничке карактеристике актуелних политичких дискурса. Волатилитет дискурса моралне панике се базира на ефемерним сензационалистичким, запаљивим и спектакуларним сценаријима који избијају изненада и изненада се повлаче.⁷²⁾

Мада спорадичне моралне панике, како је то већ речено, немају петрификован или фиксиран садржај, њихово заједничко обележје је промена „шаблона“ индивидуализованог етичког понашања под утицајем колективизираних дискурса управљања

70) Hier, S. P. „Conceptualizing Moral Panic through a Moral Economy of Harm.” *op. cit.*, стр. 329.

71) *Loc. Cit.*

72) Hier, S. P. „Thinking Beyond Moral Panic: Risk, Responsibility, and the Politics of Moralization.” *op. cit.*, стр. 174.

ризцима, усмерених на штету пројектовану или постављену од стране неодговорних других. На концептуалном нивоу, то подразумева да се морализација у свакодневном животу базира на дијалектичком супротстављању индивидуализованих дискурса, који захтевају од људи да преузму личну одговорност у управљања ризиком (на пример одговорно конзумирање алкохола), и колективизираних дискурса, схваћених као избегавање шире постављене штете (на пример последице вожње у пијаном стању), неодговорни Ја је транспонован или коригован неодговорним Другим. Последица је артикулисање притужби, одбрамбених група, против оних који изазивају неки социјални модус штете, са потенцијалним климаксом у захтевима за драстичним мерама. За разлику од класичне перцепције несталности моралне панике као ирационалног, несразмерног и ванредног друштвеног делања, по Хиру, волатилитет је више рутински проширење свакидашњег живота који делује преко променљиве конфигурације ризика и одговорности.⁷³⁾

Подручје онога што је релевантно или што може изазвати моралну панику је проширено до тачке када је потребно утврдити критеријуме разликовања унутар опште категорије моралне регулације.⁷⁴⁾ У том смислу можемо разликовати три концептуална критеријума, који могу помоћи у дистинкцији појединачних проблема у односу на групну варијанту и који представљају димензије дискурзивне конструкције проблема: (1) морални поредак; (2) друштвену контролу; и (3) *governmentality* концепт. Морални поредак указује на „уздрманост темеља друштва“, то јест на ниво перципираних опасности фундаменталним вредностима неког друштва. У том смислу проблеми могу бити:⁷⁵⁾ (1) успешно конструисани као опасност за морални поредак, те као такви, са највећим степеном, вероватноће квалификовани за моралну панику (на пример питања криминала); (2) третирано као недовољна претња моралном поретку, али са „реалним“ потенцијалом да то постану (на пример порнографија); и (3) високо морализирани, али, под нормалним условима без капацитета за конструисање у смеру опасности за морални поредак (на пример сексуално преносиве болести).

Друштвена контрола показује у којој мери су пронађена одржива решења, то јест колико су неки проблеми дискурзивно конструисани као погодни за решавање преко инструмената друштвене контроле. Овде се предлаже следећа класификација:⁷⁶⁾ (1)

73) Ibidem, стр. 173.

74) Critcher, C. „Widening the Focus: Moral Panics as Moral Regulation.“ op. cit., стр. 24–31.

75) Ibidem, стр. 26-27.

76) Ibidem, стр. 27-28.

проблеми где је друштвена контрола ефикасна, јер закони могу обезбедити оштре и постојане казне (на пример криминал); (2) проблеми где је друштвена контрола проблематична, закони су или неадекватни или их је тешко применити (на пример рекреационо конзумирање дрога); и (3) проблеми где је законске мере немогуће применити (на пример здравствени проблеми типа полипионије). *Governmentality* концепт манифестује конструисање равнотеже између, споља наметнуте, моралне регулације и, интерно генерисане, етичке само-формације или формације јаства (морална регулације не подстиче починитеља да само одустане од морално неадекватног понашања, већ и да изврши властито етичко (ре)формулисање, тим чином морални регулатори обликују и властиту етичку само-формацију). Имајући претходно на уму, може се говорити о следећој типологији генерализоване само-регулације:⁷⁷⁾ (1) етичка регулација која инкорпорира управљање собом или јаством фондирана на подстицањима која не укључују контролу других (на пример, споменута, полипионија); (2) регулација која обухвата еквилибријум деловања усмереног на друге и само-регулације или регулације себе (на пример насилнички медијски садржаји); и (3) регулација која је усмерена ка другима, а ретко ка себи (на пример сексуално злостављање деце).

Када се, дакле, расправља садржај дискурса ововремене моралне панике, онда се не може избећи његова условљеност неолибералним контекстом на више нивоа:⁷⁸⁾ (1) морална паника касне модерности није производ интенције дефинисане кажњавањем или индивидуалном рехабилитацијом, она демонстрира жељу да се регулише и нормализује целокупна популација, да се изнађу и развију рационалност и механизми који омогућавају управљање грађанима; (2) циљна група тако постављеног сценарија нису криминалци, већ сви појединци који прете друштву, то јест нормама пресудним за функционисање неолибералног режима; (3) она није сведена на кампање за промовисање реда и закона, у смислу профилаксе индивидуалне и личне сигурности од криминалних претњи, она је економска морална паника која се тиче постављања нових критеријума за грађанство у сфери неолибералне политичке економије, зарад враћања поверења у вође у времену када друштвене промене угрожавају етаблиране структуре које су давале осећај сигурности; (4) циљ оних који дизајнирају моралну панику није непосредно надгледање „народних демона“ од стране држав-

77) Ibidem, стр. 28-29.

78) Ajzenstadt, M. „Moral Panic and NeoLiberalism: The Case of Single Mothers on Welfare in Israel“, *British Journal of Criminology*, 49(1), 2009, стр. 83.

них и казних тела, већ креирање нових облика децентрализованог надзора који врши сваки члан друштва; (5) на претходном базирани дискурс циља на стварање новог грађанина, активног и економски одговорног за себе без окретања ка држави, што би ограничило њене интервенције у сфери тржишта и цивилног друштва; (6) исход такве ситуације није доношење закона, већ стварање актуелних и симболичких смерница за регулисање грађана, са циљем да усмеравају индивидуално и групно понашање; и (7) морална паника има изузетно важно место у стварању нео-либералне технике управљања.

ЗАКЉУЧАК

Као потенцијална ограничења моралне панике можемо детектовати више различитих концептуалних момената.⁷⁹⁾ Када говоримо о несразмерности реакције у односу на девијацију која се осуђује или тертира, у оптицају су емпиријски спорови у вези са стварном природом и обимом посматраног проблема. Без обзира на чињеницу да се претходна замерка, оријентисана на мерења и евалуације, може редуковати или „анулирати“ адекватним подацима и методама истраживања, остаје концептуални недоумица да ли је мерења неке (претеране) реакције мање повезано са „чврстом“ стварности, а више са субјективним представљањем те исте стварности. У том смислу, поставља се и питање да ли објект забринутости, неки „народни демон“, девијација или понашање, уопште може бити сазнато на потпуно објективан начин или бива ствар различитих субјективних интерпретација и репрезентација. Регистравање неког догађања као моралне панике, може указивати и на недостатак уважавања моралних перспектива иницијатора, то јест забринутих или „испровоцираних“.

Проучавање морална паника је понекад базирано на неоправданом изједначавању колективних друштвених процеса са индивидуалним психолошким панданом, али је такав антопоморфистички приступ изгубио на кредибилитету повећањем свести о политичкој фрагментацији и медијској пролиферацији. Морална паника се, надаље, често третира као привремено, ефемерно догађање усмерено на садашњост, ослобођено од историјски структурираних процеса које она инволвира. Уколико се и крене од претпоставке да је анализа моралне панике усмерене ка проучавању њеног утицаја и

79) Rohloff, A. и Wright, S. „Moral Panic and Social Theory: Beyond the Heuristic. *Current Sociology*, 58(3), 2010, стр. 405-408.

консеквенци, остаје проблематично како се може стићи до тих сазнања без проучавања генезе односног друштвеног проблема. Када се ради о одговорности за моралну панику, о њеној интенционалности или неинтенционалности, важно је потенцирати чињеницу да је морална паника комплексан феномен који пледира за плуралност реакција на одређене моралне констатације. Кодирање моралне панике је флексибилно и компететивно, зависно од конјункције агената (на пример државе и друштвених покрета), где морални код делује кроз више распореда ризика и одговорности несводљивих на временске и просторне границе.

Када се ради о нормативности, треба још рећи и да је идеја моралне панике од самог почетка употребљавана као друштвена критика, где је паника представљена као „ирационална“ друштвена реакција, те, стога, у самом старту погрешно усмерена (или неусмерена, маригинализована као стварни друштвени проблем). У том смислу, истраживање моралне панике је свакако политички пројекат. Таква концептуална констелација по питању нормативности може послужити као објашњење зашто је морална паника, за многе њене истраживаче, била и остала недоступна за развоју социјалне теорије, посебно оног дела који се бави моралном регулацијом. Насупрот таквој констатацији, по Чесу Кричеру, анализе моралне панике своју валидност задобијају, поред чињенице да проверавају изобличавање и претеривање неког проблема, те да медијима додељују инструменталну улогу, и преко идеје да су, у крајњој инстанци, утемељене на схватању да је једна од есенцијалних функција друштвених наука капацитет за процену тврдњи о положају друштвених проблема и девијантних група.⁸⁰⁾

Пост-модерна морална паника је све више инсталирана у наративу либералног управљање јаством или са самим собом. Међутим, оно што овом становишту даје пуну вредност није само констатовање њеног свакидашњег присуства (избегавања ригидности кажњавања и рехабилитације), већ и могућност да морална паника окупира простор наратива моралне регулације. Ово није потенцирање аутономије социјалне реакције, факта да морална паника није у потпуности детерминисана девијацијом на коју реагује, већ представља пледирање за идеју да у пост-модерном друштву наратив моралне панике може бити изједначена са наративом моралне регулације. Ово имплицира да остаје отворена могућност да пост-модерно друштво може бити перципирано као перманентни низ моралних паника, као „перманентна морална паника у вези моралне панике“.

80) Critcher, C. „Moral Panic Analysis: Past, Present and Future“, *Sociology Compass*, 2(4), 2008, стр. 1127-1144.

ЛИТЕРАТУРА

- Ajzenstadt, M. „Moral Panic and NeoLiberalism: The Case of Single Mothers on Welfare in Israel“. *British Journal of Criminology*, 49(1), 2009, стр. 68-87.
- Becker, H. S. „Whose Side Are We On?“ *Social Problems*, 14(3), 1967, стр. 239-247.
- Бек, У. *Ризично друштво: у сусрет новој модерни*. Филип Вишњић, Београд 2001.
- Cohen, S. *Folk Devils and Moral Panics: The creation of the Mods and Rockers*. Routledge, London, [1972] 2002.
- Corrigan, P. и Sayer, D. *The Great Arch: English State Formation as Cultural Revolution*. Blackwell, Oxford, 1985.
- Critcher, C. *Moral Panics and the Media*. Open University Press, Buckingham, 2003.
- Critcher, C. „Moral Panic Analysis: Past, Present and Future.“ *Sociology Compass*, 2(4), 2008, стр. 1127-1144.
- Critcher, C. „Widening the Focus: Moral Panics as Moral Regulation.“ *British Journal of Criminology*, 49(1), 2009, стр. 17-34.
- Dean, M. „A Social Structure of Many Souls: Moral Regulation, Government, and Self Formation.“ *The Canadian Journal of Sociology/Cahiers canadiens de sociologie*, 19(2), 1994, стр. 145-168.
- Durkheim, E. *Professional Ethics and Civic Morals*. Routledge, London, [1904] 1992.
- Garaland, D. „On the concept of moral panic.“ *Crime, Media, Culture*, 4(1), 2008, стр. 9-30.
- Giddens, A. „In Defence of Sociology.“ *New Statesman and Society*, 8(347), 1995, стр. 18-20.
- Goode, E. и Ben-Yehuda, N. „Moral Panics: Culture, Politics, and Social Construction.“ *Annual Review of Sociology*, 20(3), 1994, стр. 149-171.
- Goode, E. и Ben-Yehuda, N. *Moral Panics: The Social Construction of Deviance*, Wiley-Blackwell, Oxford, 2009.
- Gramsci, A. *Prison Notebooks*. International Publishers, New York, 1971.
- Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J. и B. Robert *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*. Macmillan, London, 1978.
- Hier, S. P. „Raves, Risks and the Ecstasy Panic: A Case Study in the Subversive Nature of Moral Regulation.“ *The Canadian Journal of Sociology/Cahiers canadiens de sociologie*, 27(1), 2002, стр. 33-57.
- Hier, S. P. „Conceptualizing Moral Panic through a Moral Economy of Harm.“ *Critical Sociology*, 28(3), 2002a, стр. 311-334.
- Hier, S. P. „Risk and panic in late modernity: implications of the converging sites of social anxiety.“ *British Journal of Sociology*, 54(1), 2003, стр. 3-20.
- Hier, S. P. „Thinking Beyond Moral Panic: Risk, Responsibility, and the Politics of Moralization.“ *Theoretical Criminology*, 12(2), 2008, стр. 173-190.

- Hier, S. P. „Tightening the focus: moral panic, moral regulation and liberal government.” *Critical Sociology*, 62(3), 2011, стр. 523-541.
- Hunt, A. *Governing Morals: A Social History of Moral Regulation*. Cambridge University Press, Cambridge, 1994.
- Jewkes, Y. *Media and Crime*. SAGE, London, 2004.
- Kidd-Hewitt, D. „Crime and the media: a criminological perspective.“ у Kidd-Hewitt, D. и Osborne, R. (уп.) *Crime and the Media: A Post-Modern Spectacle*. Pluto, London, 1995, стр. 1-24.
- Klocke, B. V. и Muschert, G. W. „A Hybrid Model of Moral Panics: Synthesizing the Theory and Practice of Moral Panic Research.“ *Sociology Compass*, 4(5), 2010, стр. 295-309.
- Krinsky, C. „Introduction: The Moral Panic Concept.“ у Krinsky, C. (уп.) *The Ashgate Research Companion to Moral Panics*. Ashgate Publishing Limited, Farnham, 2013, стр. 1-17.
- Kroker, A., Kroker, M. и Cook, D. *Panic Encyclopedia: The Definitive Guide to the Postmodern Scene*. New World Perspectives и Ctheory Books, Montreal, 2001.
- Lemert, E. M. *Social Pathology: A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*. Literary Licensing, Whitefish, [1951] 2012.
- Lemke, T. „Foucault, Governmentality and Critique.“ 2000, стр. 1-17. Рад презентован на *Rethinking Marxism Conference*, University of Amherst, 21. 09.-24. 09. Доступно на: <http://www.thomaslemkeweb.de/publikationen/Foucault,%20Governmentality,%20and%20Critique%20IV-2.pdf> [приступљено 05. 05. 2015].
- McRobbie, A. *Postmodernism and Popular Culture*. Routledge, London, 1994.
- McRobbie, A. „Folk Devils Fight Back.“ *New Left Review*, 1/203, 1994а, стр. 107–116.
- McRobbie, A. и Thornton, S. L. „Rethinking 'Moral Panic' for Multi-Mediated Social Worlds.“ *The British Journal of Sociology*, 46(4), 1995, стр. 559-574.
- Muncie, J. „The Construction and Deconstruction of Crime.“ у Muncie, J. и McLaughlin, E. (уп.) *The Problem of Crime*. SAGE и Open University Press, London, 1996, стр. 5-64.
- Orr, J. *Panic Diaries: A Genealogy of Panic Disorder*. Duke University Press, 2006.
- Purvis, T. и Hunt, A. „Discourse, Ideology, Discourse, Ideology, Discourse, Ideology...“ *The British Journal of Sociology*, 44(3), 1993, стр. 473-499.
- Rohloff, A. и Wright, S. „Moral Panic and Social Theory: Beyond the Heuristic.“ *Current Sociology*, 58(3), 2010, стр. 403-419.
- Rose, N. *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
- Smelser, N. *Theory of Collective Behavior*. The Free Press, New York, 1962.
- Stojanovic, Dj. „Charismatic Dimension of Political Leadership: the Case of Serbia.“ *Serbian Political Thought*, 9(1), 2014, стр. 19-47.

- Стојановић, Ђ. „Трактат о постмодернизму, друштву и политици: Quaesumque ab X dicta essent, commentitia esse.“ *Српска политичка мисао*, 41(3), 2013, стр. 11-56.
- Thompson, K. *Moral Panics*, Routledge, London, 1998. (Томпсон, К. *Морална паника*. Клио, Београд, 2003.)
- Victor, J. S. *Satanic panic: the creation of a contemporary legend*. Open Court Publishing Company, Chicago, 1993.
- Victor, J. S. „Moral Panics and the Social Construction of Deviant Behavior: A Theory and Application to the Case of Ritual Child Abuse.“ *Sociological Perspectives*, 41(3), 1998, стр. 541-565.
- Вујанић, М., Горган-Премк, Д., Дешић, М., Драгићевић, М., Николић, М., Ного, Љ., Павковић, В., Рамић, Н., Стијовић, Р. Тешић, М. и Фекете, Е. *Речник српског језика*. Матица српска, Нови Сад, 2007.
- Waddington, P. A. J. „Mugging as a Moral Panic: A Question of Proportion.“ *The British Journal of Sociology*, 37(2), 1986, стр. 245-259.
- Wilkins, L. T. *Social Deviance: Social Policy, Action and Research*. Routledge, London, [1964] 2002.
- Young, J. *The Drugtakers: The Social Meaning of Drug Use*, MacGibbon and Kee, London, 1971.
- Young, J. „The role of the Police as Amplifiers of Deviancy, Negotiators of Reality and Translators of Fantasy: Some Consequences of our Present System of Drug Control as Seen in Notting Hill.“ у Cohen, S. (ур.) *Images of Deviance*, Penguin Books, Harmondsworth, 1971a, стр. 27–61.
- Young, J. *The Exclusive Society: Social Exclusion, Crime and Differences in Late Modernity*. Sage, London.
- Young, J. „Moral Panic: Its Origins in Resistance, Resentment and the Translation of Fantasy into Reality.“ *British Journal of Criminology*, 49(1), 2009, стр. 4-12.

Djordje Stojanovic

FROM SOCIAL CONTROL TO MORAL REGULATION: REARTICULATING OF MORAL PANIC DISCOURSE

Resume

This paper deals with the conceptual genesis and transformation of the notion of moral panic. Monographic study critically examines the development of moral panic from processual variant, through attributional variant, to integration with sociology of governance or governmentality concept. In this regard, the focus is on the fact that the moral panic is a standard part/extension part of the moral regulation, the result of the operation of the state and social movements, and on the fact that

the basic aim of the moral panic is self-regulation, which points out a certain type of behavior. Post-modern moral panic is increasingly installed in the narrative of liberal self-regulation. However, what gives to this view full value isn't ascertainment of its everyday presence (in the sense of avoiding the rigidity of punishment and rehabilitation), but, also, the possibility that moral panic occupy space of moral regulation narrative. This is not putting emphasis on the autonomy of the social reactions, on the fact that moral panic is not fully determined by the deviation to which react, but represents pleading for the idea that in post-modern society moral panic narrative can be equated with a narrative of moral regulation. This implies the possibility that the post-modern society can be perceived as premanentni series of moral panic, as „permanent moral panic regarding moral panic“.

Key words: moral panic, moral regulation, governmentality, risk society, social deviation, “folk devils”, institutions

* Овај рад је примљен 20. маја 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 01. јуна 2015. године.

